

ВАНДЭЯ ЎСІХ ВАНДЭЙ

Зборнік задач для абітурыентаў

Трапіць на перадвыбарчы сход Віцебскай нацыянальна-тэрытарыяльнай акругі № 79 было складана. Трайнае заслона малайцоў з чырвонымі навукаўнымі павязкамі, прыдзірлівыя правёркі запрашалі квіткоў. Подступы да дэмакратыі ахоўваліся настолькі надзейна, што яна магла спаць спакойна. Што, уласна кажучы, яна і рабіла...

Арыфметычная задача. Зала Дома палітасьветы Віцебскага абкаму партыі разьлічаная на 390 месцаў. Палову залы займалі прадстаўнікі тых пятнаццаці працоўных калектываў, якія вылучылі кандыдатаў у дэпутаты. У задачы пытаецца: якая была квота для астатніх шасьцісот прадпрыемстваў і ўстановаў горада, калі ўлічыць, што ў якасьці запрошаных прысутнічала яшчэ кіраўніцтва гаркаму, райкаму і райвыканкаму? Адказ: прыкладна па 0,3 чалавека ад калектыву, мінус дэмакратыя прадстаўніцтва, плюс наменклатурны падбор дэлегатаў.

Задача другая. Кандыдатаў вылучана пяцёра, абраць трэба дваіх. Пытаньні:
а/ у чым павінен "правініцца" кандыдат, каб стаць непажаданым для бюракратыі;
б/ якімі сродкамі з ім змагацца.
Разгледзім задачу на прыкладзе Сяргея Навумчыка.

а/ Ужо першыя артыкулы віцебскага журналіста, прысьвечаныя зьберажэнню зняўдзбанай архітэктурнай спадчыны, моцна пасварылі яго з мясцовымі ўладамі. Улетку 1988 г., даведаўшыся пра планы будаўніцтва АЭС на Віцебшчыне, Сяргей абгрунтаваў эканамічную, экалагічную і сацыяльную шкоднасьць праекту і на працягу некалькіх месяцаў безвынікова спрабаваў абнародаваць матэрыял у абласной партыйнай газэце. Артыкул "Мяжа" быў надрукаваны ў штотыднёвіку "Літаратура і Мастацтва" і падтрыманы лістом В.Быкава, Р.Барадуліна, У.Арлова і інш. у "Літгазэце". У кастрычніку таго ж году ў Віцебску была створаная ініцыятыўная група супраць будаўніцтва АЭС, якая заявіла пра падтрымку ідэі стварэньня ЕНФ. Нягледзячы на рух грамадзкасьці, віцебскае кіраўніцтва катэгарычна адмаўляла факт правадзеньня вышукальных працаў; члены ініцыятыўнай групы былі публічна абвешчаныя правакатарамі. Па асабістым распараджэньні перша-

га сакратара Віцебскага абкаму партыі У.Грыгор'ева з ужо набранай паласы абласной газэты быў зняты артыкул С.Навумчыка пра вышукальныя работы пад катэган АЭС. У тым жа дні С.Навумчык зьвярнуўся да У.Грыгор'ева з адкрытым лістом, у якім патрабаваў абнародаваць усю праўду пра АЭС і неадкладна спыніць вышукальныя работы.

Вынік: васьмітысячным калектывам Віцебскага тэлезаводу Сяргей Навумчык быў вылучаны кандыдатам у народныя дэпутаты СССР.

б/ Адразу пасьля вылучэньня С.Навумчыка кандыдатам у дэпутаты былі пучаныя ў бой сілы актывнага процідзеяньня. Інфармацыя, падрыхтаваная журналістамі БЕЛТА пра маладога кандыдата, так і ня ўбачыла сьвету. Аб'ява пра сход прыхільнікаў Навумчыка не правісела ў тэхналагічным інстытуце і паўгадзіна па ўказаньні гаркаму партыі яе зняў сакратар партарганізацыі. Дырэктар і парторг Віцебскай філіі інстытуту цвёрдага цэла АН БССР, якія мелі неасьцярожнасьць скласьці ліст у падтрымку Навумчыка, былі выкліканыя ў Кастрычніцкі райкам партыі, дзе атрымалі глумачэньні, за каго трэба галасаваць. Значная група Цэнтральнага тэлезаводу, якая спецыяльна прыехала на тэлезавод, не была дапушчана на прадпрыемства. У гэты ж час у самы высокі кабінет паступае заява работнікаў Віцебскага гарвыканкаму, нібыта Навумчык зганьбіў іх, распаўсюдзіўшы ілжывыя зьвесткі, быццам у выканкаме гарсавету працуе адныя кулікі і немаведама куды ўплываюць кватэры. Вокамінен-на сфармавалася прадстаўнічая камісія, у якую ўвайшлі пракурор вобласці, старшыні дзвюх раённых парткамісіяў, загадчык аддзелу аднаго з райкаму КПБ і іншыя. І, хоць пошукі крываўнага аказаліся марнымі, на парткамісіі Чыгуначнага райкаму Сяргей указалі, што нават такія вядомыя людзі, як пісьменьнік Валянцін Распуцін, здымаюць свае кандыдатуры, маўляў, яму, Навумчыку, зрабіць гэта трэба было і пага-тоў.

Апроч стратэгічных, былі задзейнічаныя і рэзервовыя сілы: позва ў ваенкамат на зборы; плёткі, што ў халасьцяцкай біяграфіі Навумчыка маецца кінутая жонка з дзецьмі і г.д. Але на фоне прафэсійна арганізаванага адпору гэта было так сабе, аматаршчына...

"Антынавумчыцкая кампанія" працягвалася да самай апошняй хвіліны перад пачат-

кам сходу: перш сакратар Кастрычніцкага райкаму партыі М.Бялоў нават у фэе актывна агітаваў дэлегатаў галасаваць супраць Навумчыка.

Вынік: пасьля пяцігадзінага аб'яўленьня з кандыдатамі і адкрытага галасаваньня, у выбарчы бюлетэні ўнесены: пачальнік Віцебскага спецыяльнага канструктарскага бюро зубавпрацоўчых, шліфавальных і заточных станкоў У.Сітоў і кіраўнік фізыхаваньня СПТВ-147 В.Якушкін. Усе прамоўцы выказваліся супраць С.Навумчыка. Прадстаўніку тэлезаводу слова не далі.

Слова "спаборніцтва" па-італьянску гучыць "концерто". Невядома, ці зьяўляліся арганізатары акруговага сходу паліглотамі, ці проста валодалі зайздроснай моўнай інтуіцыяй, але яны здолелі замест здаровага спаборніцтва кандыдатаў наладзіць сапраўдны канцэрт. У яго выкананьні прагучала калыханка для дэмакратыі.

Задача трэцяя. Як абудзіць дэмакратыю? Гэта хатняе заданьне...

С.Льскавец.
Віцебск

Зварот камуніста да членаў КПСС

У краіне прайшло вылучэньне кандыдатаў у народныя дэпутаты СССР. Небывалая дагэтуль кампанія паказала няумельства нашай партыі весьні перадвыбарчую барацьбу, адсутнасьць палітычнай культуры. Падрыхтоўка да выбараў выявіла дакладнае разьмежаваньне сілаў унутры партыі, ясна паказала, хто па які бок барыкадаў знаходзіцца, чые інтарэсы выражае. І калі раней усе нашы партыйныя функцыянеры яшчэ маглі, прыкрываючыся высокімі лозунгамі, заяўляць, што яны выражаюць волю большасьці членаў партыі, волю народу, то зараз яны зрабіць гэтага ня могуць. Яны папросту ня маюць на гэта права -- мы ім яго не давалі і не дамо! Мы павінны рашуча заявіць, што дзейнічалі яны не ад нашага імя. Калі мы зноў будзем чакаць, дакуль гэта зробіць Палітбюро, то гэта не прывядзе да пажаданага выніку і не адновіць нашага з вамі аўтарытэту ні перад сябрамі па працы, ні перад усім народам. Неабходна тэрмінова на партыйных сходках выказаць недавер тым членам партыі /не зважаючы на пасады/, якія парушылі дэмакратычныя прынцыпы Закону аб выбарах.

Што ж абдытося? Кандыдатамі у дэпутаты часта вылучаліся работнікі апарату і яго кіраўнікі /хіба ім мала працы на месцах?/ ці

/Працяг на стар. 10/

ІДЭАЛЫ 25 САКАВІКА

71 год мінуў з таго часу, як Рада Беларускай Народнай Рэспублікі /БНР/ абвясціла Беларусь "незалежнай і вольнай дзяржавай". Гэты акт быў першай спробай рэалізаваць ідэалы маладога нацыянальна-вызваленчага руху. Беларускім землям вярталася дзяржаўнасьць, на іх абвешчаўся рэспубліканскі лад і ўсе дэмакратычныя свабоды, касавалася права прыватнай уласнасьці на зямлю, якая бяз выкупу перадавалася тым, хто на ёй працуе. Усе народы Беларусі атрымлівалі роўныя правы.

Чаму ж не адбылася БНР? Чаму наш народ замест "свабоды, роўнасьці, братэрства" атры-

маў рабаўніцтва германскіх і польскіх акупантаў, тэрор "чрезвычайка" і -- пасьля кароткага адраджэньня -- сталінскі генацыд. А прычына тут, на маю думку, у тым, што большасьць беларускіх дзеячоў пач. 20 ст. бачыла шляхі дасягненьня ідэалаў 25 сакавіка не ў падтрымцы свайго народу, а ў пагадзеньнях і саюзях са зьнешнімі сіламі. Адкуль і тэлеграма кайзеру ад 25 красавіка 1918 г., дзе пісалася, што "толькі пад абаронай Германскай імперыі бачыць край сваю добрую долю ў будучыні", і дагавор ад 27 лістапада 1918 г. зь Літвой, па-

/Працяг на стар. 2/

ІДЭАЛЫ 25 САКАВІКА

водле якога ёй перадаваліся Віленшчына і Гарадзеншчына з захаваньнем беларускай аўтаноміі, і мітусьня з утварэньнем спачатку БССР, потым г.зв. Літоўска-Беларускай ССР, потым яе скасаваньнем, потым новым утварэньнем БССР у значна меншых межах, і пагадненьне часткі Рады БНР з Пілсудскім, якое прызнавала Беларусь часткаю фэдэратыўнай Рэчы Паспалітай.

Сёньня, праз 71 год, мы пераасэнсоуваем тыя ідэалы, якія былі абвешчаныя 25 сакавіка. Беларускі рух з рамак культурна-нацыянальнага вырастае у палітычнае адраджэньне. Але ж усім нам трэба добра памятаць урокі гісторыі, што ня зьнешнія сілы, а толькі сам беларускі народ здолее пабудаваць вольную, дэмакратычную, разьвітую, еўрапейскую Беларусь.

В. Івашкевіч.

I Устаўная грамата

ДА НАРОДАЎ БЕЛАРУСІ

Родная старонка наша апынулася ў новым цяжкім стане. Дзе цяпер улада, што была тут, няведама, мы стаімо перад тым, што наш край можа быць заняты нямецкімі войскамі. Мы павінны ўзяць свой лёс ва ўласныя рукі. Беларускі народ павінен здзейсьніць свае права на поўнае самазначэньне, а нацыянальныя меншасці на нацыянальна-пэрсанальную аўтаномію. Права нацыі павінны знайсці свае здзяйсненьне шляхам скліканьня на дэмакратычных асновах Устаноўчага Сойму. Але і да скліканьня Устаноўчага Сойму уся улада на Беларусі павінна належыць тым народам, якія на ёй жывуць. Выканаўчы К-т Рады першага Усебеларускага Зьезду, папоўнены прадстаўнікамі рэвалюцыйнай дэмакратыі нацыянальных меншасцяў, здзяйсняючы мэты Зьезду, абвешчае сябе часовай уладай на Беларусі для кіраваньня краем і скліканьня, як можна хутчэй, Усебеларускага Устаноўчага Сойму на аснове агульнага, простага, роўнага, тайнага і прапарцыянальнага выбарчага права для усякага дарослага, ня лічучыся з нацыянальнасьцю, вызнаньнем і родам. Часовую народную уладу краю, якая ставіць сабе мэтай абарону і зацьверджаньне заваяваньня рэвалюцыі, будзе здзяйсняваць створаны намі Народны Сакратарыят Беларусі, які ад Гэтага дня пачае выконваць свае абавязкі. Пэрсанальны склад Сакратарыяту будзе апублікаваны пасля.

Дадзена ў Менску-Беларускім
21/8/ лютага 1918 г.

Выканаўчы Камітэт Рады
Усебеларускага Зьезду.

II Устаўная грамата

У часе сусьветнай вайны, што бурыць адны моцныя дзяржавы і аслабляе другія, абудзілася Беларусь да дзяржаўнага жыцьця. Пасьля трох з паловаю вякоў няволі зноў на ўвесь сьвет кажа беларускі народ аб тым, што ён жыве і будзе жыць. Вялікі Народны Збор — Усебеларускі Зьезд 15-17 сьнежня 1917 году, дбаючы аб долі Беларусі, зацьвердзіў на яе землях рэспубліканскі лад. Вышаўняючы волю Зьезду і баронячы дзяржаўныя правы народу, Спаўняючы Камітэт Рады Зьезду гэтак пастанаўляе аб дзяржаўным устроі Беларусі і аб правах і вольнасьцях яе грамадзян і народаў:

1. Беларусь у рубяжох расьсяленьня і лічэбнай перавагі беларускага народу абвешчаецца Народнаю Рэспублікай.

2. Асноўныя законы Беларускае Народнае Рэспублікі зацьвердзіць Устаноўчы Сойм Беларусі, скліканы на аснове агульнага, роўнага, простага, патаёмнага і прапарцыянальнага выбарчага права, не зважаючы на род, народнасьць і рэлігію.

3. Да часу, пакуль зьбяраецца Устаноўчы Сойм Беларусі, законадаўчая ўлада ў Беларускай Народнай Рэспубліцы належыць Радзе Усебеларускага Зьезду, дапоўненай прадстаўнікамі

нацыянальных меншасцяў Беларусі.

4. Спаўняючая і адміністрацыйная ўлада ў Беларускай Народнай Рэспубліцы належыць Народнаму Сакратарыяту Беларусі, які назначаецца Радаю Зьезду і перад ёю трымае адказ.

5. У рубяжох Беларускае Народнае Рэспублікі абвешчаецца свабода друку, слова, сходаў, забастовак, хаўрусаў; безумоўная свабода сумленьня, незачэпнасьць асобы і памешканьня.

6. У рубяжох Беларускае Народнае Рэспублікі ўсе народы маюць права на нацыянальна-пэрсанальную аўтаномію; абвешчаецца роўнае права ўсіх моваў народаў Беларусі.

7. У рубяжох Беларускае Народнае Рэспублікі права прыватнае ўласнасьці на зямлю касуецца. Зямля перадаецца бяз выкупу тым, што самі на ёй працуюць. Дзясы, вазёры і нутро зямлі абвешчаюцца ўласнасьцю Беларускае Народнае Рэспублікі.

8. У рубяжох Беларускае Народнае Рэспублікі ўстанаўляецца найбольш 8-гадзіннае рабочы дзень.

Абвешчаючы ўсе гэтыя правы і вольнасьці грамадзян і народаў Беларускае Народнае Рэспублікі, мы, Спаўняючы Камітэт Рады Зьезду, абавязуемся пільнаваць законнага парадку жыцьця ў Рэспубліцы, сьцерагчы інтарэсы ўсіх грамадзян і народаў Рэспублікі і захаваць правы і вольнасьці працоўнага люду. А таксама даложым усіх сілаў, каб склікаць у найбліжэйшым часе Устаноўчы Сойм Беларусі.

Усіх верных сыноў Беларускае зямлі клічам памагчы нам у цяжкой і адказнай нашай працы.

Спаўняючы Камітэт Рады I-га
Усебеларускага Зьезду.

Выдана ў Менску-Беларускім
9 сакавіка 1918 року.

III Устаўная грамата

Год таму назад народы Беларусі, разам з народамі Расеі, скінулі ярмо расейскага царызму, якое найцяжэй з усіх прыдушыла Беларусь; ня пытаючыся народаў, ён кінуў наш край у пажар вайны, якая дашчэнт зруйнавала гарады і вёскі беларускія. Цяпер мы, Рада БНР, скідаем з роднага краю апошняе ярмо дзяржаўнай залежнасьці, якое было накінутае расейскім царызмам на наш вольны і незалежны край.

Ад гэтага часу Беларускае Народнае Рэспубліка абвешчаецца незалежнай і вольнай дзяржавай. Самі народы Беларусі, у васобе свайго Устаноўчага сойму, пастановяць аб будучых дзяржаўных сувязях Беларусі.

На падставе гэтага траціць сілу ўсе старыя дзяржаўныя сувязі, якія далі магчымасьць чужою ўраду падпісаць і за Беларусь Трактат у Берасьці, што забівае на сьмерць беларускі народ, дзелячы зямлю яго на часткі. На падставе гэтага Урад Беларускае Народнае Рэспублікі мае увайсці ў зносіны з зацікаўленымі старанамі, запрапанавашы ім перагледзець тую частку Берасьцейскага трактату, якая датычыць да Беларусі і падпісаць мірную умову з усімі ваяваўшымі дзяржавамі.

БНР павінна абняць усе землі, дзе жыве і мае лічбовую перавагу беларускі народ, а ўласьне: Магілёўшчыну, беларускія часьці Меншчыны, Віленшчыны, Гарадзеншчыны, Віцебшчыны, Смаленшчыны, Чарнігаўшчыны і сумежныя часткі суседніх губэрняў, заселеных беларусамі.

БНР пацьвярджае ўсе тыя правы і вольнасьці грамадзян і народаў Беларусі, якія абвешчаныя Устаўной граматай ад 9-га сакавіка 1918 г.

Абвешчаючы аб Незалежнасьці БНР, Рада яе ускладае свае надзеі на тое, што ўсе любячыя волю народы памогуць беларускаму народу ў поўнай меры здзейсьніць яго палітычна-дзяржаўныя ідэалы.

25 сакавіка 1918 г.
Менск

Рада БНР.

МАТЕРЫЯЛЫ ДА ПРАЕКТУ ПРАГРАМЫ БНФ "АДРАДЖЭНЬНЕ"

З а у в а г а. Ніжэй "Навіны змяшчаюць апошнія разьдзелы Матэрыялаў да праекту Праграмы БНФ "Адраджэньне". Папярэднія разьдзелы публікаваліся у №№ 2/1988 і 2/4/1989. Мяркуецца наступны парадак разьдзелаў: Прадмова. Суверэнітэт. Дэмакратыя. Права чалавека. Эканоміка. Сацыяльная справядлівасьць. Ахова здароўя. Экалогія. Этыка і маральнасьць. Рэлігія. Нацыянальнае пытаньне. Мова. Культура. Адукацыя і навука.

Прадмова

Беларускі Народны фронт за перабудову "Адраджэньне" (БНФ) ствараецца дзеля арганізацыі широкай народнай падтрымкі распачаць і ўзначалены лепшымі сіламі КПСС радыкальных зьменаў ва ўсіх сфэрах грамадскага жыцця, забесьпячэння на гэтай аснове незваротнасьці перабудовы, абуджэння ініцыятывы, таленту, дэмакратычнай і нацыянальнай свядомасьці народу, абароны ад намаганьняў бюракратыі сарваць працэс абнаўленьня грамадства, затармазіць разьвіцьцё дэмакратыі і публічнасьці ў Рэспубліцы.

БНФ выступае за перабудову грамадства на прынцыпах дэмакратычнага сацыялізму, гуманізму і сацыяльнай справядлівасьці, за стварэньне прававой дзяржавы, за адраджэньне лёнінскіх прынцыпаў нацыянальнай палітыкі, за рэальны суверэнітэт Беларусі, абвешчаны Канстытуцыяй БССР.

Беларускі Народны фронт — гэта масавы грамадска-палітычны рух, які бачыць сваю найвышэйшую мэту ва ўсталяваньні рэальнага народаўладзьдзя і адраджэньні Беларускай нацыі.

БНФ дзейнічае ў межах Канстытуцыі БССР і аб'ядноўвае людзей незалежна ад іх сацыяльнага паходжаньня і становішча, ад іх прафэсійнай, нацыянальнай, партыйнай і рэлігійнай прыналежнасьці.

БНФ прызнае самастойнасьць усіх грамадскіх арганізацыяў Рэспублікі, выступае за кансалідацыю намаганьняў дзеля рэвалюцыйнага абнаўленьня і нацыянальнага адраджэньня Беларусі, а таксама за каардынацыю дзейнасьці Народных Фронтаў і рухаў за перабудову.

Суверэнітэт

Неад'емнае права кожнага народу — права самому вырашаць свой лёс, права на суверэннае дзяржаўнае існаваньне. Суверэнітэт Беларусі абвешчаны і ахоўваецца Канстытуцыяй Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі і падмацоўваецца яе статусам члена-заснавальніка Арганізацыі Аб'яднаных Нацыяў.

Беларускі народ заваяваў і выпакутаваў права на суверэннае дзяржаўнасьць усім сваім гістарычным шляхам. Традыцы дзяржаўнасьці Полацкага і Тураўскага княстваў, суверэнітэту Беларусі і Літвы, уваасобленага ў Вялікім княстве Літоўскім, Рускам і Калійскім, традыцы барацьбы за годнае існаваньне чалавека і народу — паўстаньняў Касьцюшкі, Каляноўскага, рэвалюцыяў 1905-1907 і 1917 гг. — усё гэта мела сваім лагічным вынікам самавызначэньне Беларускай нацыі ў форме абвешчэньня незалежнасьці Беларускай Народнай Рэспублікі 25 сакавіка 1918 года, а потым — стварэньня суверэннай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі Беларусі 1 студзеня 1919 года.

1. Суверэнітэт як нацыянальна-палітычны інстытут ёсьць непадзельнае адзінства нацыянальнага, дзяржаўнага і народнага суверэнітэту.

Нацыянальны суверэнітэт мае на ўвазе вяршэнства нацыі ў яе самавызначэньні. Воля Беларускай нацыі выявілася ў стварэньні Беларускай ССР — нацыянальнай дзяржавы. БНФ зыходзіць нанаўта з такога разуменьня БССР.

2. Дзяржаўны суверэнітэт мае на ўвазе незалежнасьць дзяржавы ва ўнутраных справах. Аднак сталінская практыка куртатаў аўтаноміі, ператварэньня ССР у практычна ўнітарную дзяржаву знішчыла суверэнітэт Беларусі. БНФ "Адраджэньне" зыходзіць зь лёнінскага разуменьня ССР як дэбраахвотнага вайскова-палітычнага саюзу раўнапраўных і суверэнных дзяржаваў і лічыць, што для гарантаваньня суверэнітэту саюзнай рэспублікі неабходна прызнаць дагаворнага характару савецкай саюзнай дзяржаўнасьці. Суверэнітэт саюзных рэспублік — першасны, а суверэнітэт іх саюзу — другасны. Гэта значыць, што паўнамоцтвам Саюзу ССР павінны ажыццяўляцца толькі ў тых межах, у якіх яны перададзены яму саюзнымі рэспублікамі, а не наадварот. Таму БНФ выступае:

- за ўнараваньне прынцыпаў ўзаемадачыненняў суб'ектаў ССР — суверэнных рэспублік — шляхам распрацоўкі і прыняцьця новага Саюзнага дагавору, за ўключэньне ў Саюзны дагавор выключнага пераліку паўнамоцтваў Саюзу ССР. Саюзны дагавор павінен заклячацца пасля прыняцьця рэспублікамі новых Канстытуцыяў;
- за каардынацыю функцыі саюзнага ўраду ў сфэры саюзна-рэспубліканскіх паўнамоцтваў; прамое і роўнае прадстаўніцтва кожнай рэспублікі ў саюзных органах, а таксама ў Камітэце канстытуцыйнага нагляду (Канст т цыйным судзе) ССР;
- за права вета саюзнай рэспублікі пры вырашэньні агульнасаюзных пытанняў, якія непасрэдна закранаюць яе інтарэсы;
- за вяршэнства закону саюзнай рэспублікі на яе тэрыторыі;
- за дакладную ірыдычную фіксацыю грамадзянсва саюзнай рэспублікі; за поўную гаспадарча-эканамічнае самастойнасьць рэспублік у межах саюзнага, агульнаўрапэйскага і сусьветнага гаспадарча-эканамічнага

комплексу і падзелу працы;

- за дакладны ірыдычны гаранты права выхаду са складу ССР, рэальнае пра які можа прыняць сесія Вярхоўнага Савета рэспублікі ці рэспубліканскі рэферэндум.

3. Статус члена-заснавальніка ААН накладвае на БССР абавязак захаваньня і ўмацаваньня суверэнітэту. У новай Канстытуцыі БССР неабходна раскрыць паняцьце суверэнітэту Рэспублікі і перагледзець артыкулы, што абмяжоўваюць яго ці яму прырачэць.

Суверэнітэт мае на ўвазе незалежнасьць дзяржавы ў міжнародных зносінах. БССР павінна рэальна карыстацца сваім правам заключэць міжнародныя пагадненьні, мець пасольствы, консульствы, прадстаўніцтвы, карпункты, газэты, радыё, тэлебачаньня ў іншых краінах, самозных рэспубліках, уваходзіць у міжнародныя арганізацыі, мець уласныя вайсковыя фармаваньні, што існавалі ў 20-30 гады і права на якія было абвешчана ў папярэднім да Канстытуцыі рэспублікі, прынятай у час утварэньня ААН і зьнятай у 1978 годзе.

Для рэалізацыі аптымальнай эканамічнай і культурнай палітыкі БССР павінна рэальна выкарыстоўваць магчымасьці, якія ёй дае членства ў спецыялізаваных арганізацыях ААН. БССР як член ВНЭСКО мае права весці суверэннае культурнае і адукацыйнае палітыку. БССР як член Міжнароднага саюзу электрасувязі і Міжнароднай арганізацыі радыё і тэлебачаньня можа цалкам распарадкацца сваімі тэле- і радыёканаламі. БССР як член Сусьветнага паштовага саюзу мае права выпускаць уласныя знакі паштовай аплаты. Членства ў ААН дае БССР права, калі гэтага запатрабуець інтарэсы яе эканомікі, уступіць у Міжнародны валютны фонд і Міжнародны банк рэканструкцыі і разьвіцьця; непасрэдна ўступіць у Міжнародны Алімпійскі камітэт, у іншыя палітычныя, гаспадарчыя, навуковыя, экалагічныя, харытатыйныя, міратворчыя, маладзёжныя міжнародныя арганізацыі.

4. БНФ надае асаблівае значэньне набывцьцё аўтаноміі ці самастойнасьці масавымі грамадска-палітычнымі арганізацыямі БССР, што існуюць цяпер на правах рэгіянальных структураў адпаведных усеагульных арганізацыяў.

5. БНФ лічыць, што БССР павінна замацаваць свой суверэнітэт Законам аб грамадзянстве БССР, які абароніў бы правам і інтарэсам пастаянных жыхароў Рэспублікі, незалежна ад іх нацыянальнай прыналежнасьці, рэгуляваў міграцыйныя працэсы з улікам эканамічных, сацыяльных, культурных патрэбаў і магчымасьцяў Беларусі, спрыяў тэрытарыяльнай аселасьці і духоўнаму адзінству нацыі. У аснове гэтага закону павінна быць пакладзена:

- прызнаваньне грамадзянсва БССР на падставе цэнзу аселасьці ў Рэспубліцы пры ўмове паступовага авалоданьня Беларускай мовай;
- прызнаваньне грамадзянамі БССР усіх людзей, якія да прыняцьця Закона аб грамадзянстве БССР пастаянна жылі на тэрыторыі Рэспублікі;
- права ўрадызнаў Беларусі ды іхніх нашчадкаў свабодна вяртацца на радзіму і атрымоўваць грамадзянсва;
- абарона Рэспублікай сваіх грамадзянаў, што знаходзяцца за яе межамі;
- прызнаваньне роўнасьці правоў грамадзянаў БССР і іншых жыхароў Рэспублікі ва ўсім, акрамя права выбіраць і быць выбраным у савецкія і дзяржаўныя органы Рэспублікі, атрымоўваць дзяржаўнае кватэру, набываць нерухомае маёмасьць. Асобы, што жывуць на тэрыторыі БССР, але не зьяўляюцца яе грамадзянамі, павінны карыстацца грамадзянскай дзейнасьцю той рэспублікі, краіны, адкуль яны выехалі.

Дэмакратыя. Права чалавека

1. Суверэнітэт дзяржавы грунтуецца на суверэнітэце народу — вяршэнстве яго ў вырашэньні найважнейшых пытанняў свайго жыцьця.

БНФ зыходзіць з пераемнасьці дэмакратычных традыцыяў на Беларусі — Полацкага веча, Магдэбургскага права для гарадоў, статутаў Вялікага княства Літоўскага, паўстаньняў і рэвалюцыяў XIX і XX стагодзьдзяў.

БНФ бачыць гістарычнае неабходнасьць у тым, каб забясьпечыць у БССР ажыццяўленьне народнага суверэнітэту, г.зн. фактычнай і ірыдычнай прыналежнасьці ўсёй дзяржаўнай улады народу, і разглядае гэта як сваю найважнейшую палітычную мэту. Адзіна канстытуцыйная зьяўляецца ўлада Саветаў, якая атрымала паўнамоцтва ад народу шляхам усеагульных, прамых, роўных, несабіліфікаваных выбараў. Ніхто — ні палітычныя партыі, ні грамадзянскія арганізацыі, ні асобы ня маюць права гаварыць ад імя ўсяго народу без законных на тое паўнамоцтваў. Усякая дзейнасьць, якая вядзецца ад імя дзяржавы, павінна знаходзіцца пад пільным кантролем народных дэпутатаў.

БНФ выступае за найвышэйшае разьвіцьцё прамых формаў дэмакратыі, у тым ліку за актыўнае выкарыстаньне рэферэндуму (усенароднага галасаваньня). БНФ выступае за прыняцьце Закона аб рэферэндуме. Роля рэгулятарна дзейнасьці дзяржавы і стимулятара прагрэсіўнага разьвіцьця грамадства рэферэндум можа выконваць, калі будзе забясьпечана:

- права на скліканьне рэферэндуму кожнаму грамадзяніну Рэспублікі, які зьбярэ ў сваю падтрымку значнае законам колькасьць галасоў (падпісаў) надзельных правам галасаваньня грамадзянаў Рэспублікі;
- забарона вынясьнення на рэферэндум тых праграмаў і законапраектаў, якія аднаўляюць ці абмяжоўваюць дэмакратычныя права чалавека і грамадзяніна, прадугледжаныя Канстытуцыяй БССР і абвешчаныя ААН ва ўсеагульнай дэкларацыі правоў чалавека. Закон аб рэферэндуме і зьмены ў ім павінны прымацца толькі на падставе вынікаў рэферэндуму.

2. БНФ выступае за поўнае адпаведнасьць дзяржаўных органаў статусу агульнанароднай дзяржавы і лічыць, што гарантыя гэтага зьяўляюцца:

- выбарнасьць на дзяржаўныя пасады;
- усеагульнасьць, прамыя, роўныя выбары (пры неабход-

насьці -- у некалькі тураў);
 - роўныя правы для ўсіх працоўных калектываў і грамадскіх арганізацыяў (у тым ліку царквы), групаў грамадзянаў, асобных грамадзянаў на вылучэньне свайх кандыдатаў; абавязьніне цяжкім злачынствам фальсіфікацыі на выбарах.

3. БНФ выступае за стварэньне прававой дзяржавы, у якой грамадзянін і дзяржава павінны несці адказнасьць перад законам. Толькі Закон, які адлюстроўвае волю і інтарэсы народу, які прыняты народнымі дэпутатамі БССР пасля належнага абмеркаваньня ці зацьверджаньня народам Беларусі ў ходзе рэферэндуму, можа вызначаць прававы статус асобы, палітычных, грамадскіх і самадзейных арганізацыяў, кампэтэцыю дзяржаўных органаў і адказных асобаў. БНФ выступае за вяртаньне закону ва ўсіх сьферах жыцьця Рэспублікі. З гэтай мэтай БНФ лічыць неабходным:

- утварыць у БССР Канстытуцыйны суд, які б меў паўнамоцтвы для адмены любых нарматывных актаў у выпадку неадпаведнасьці іх Канстытуцыі і Законам БССР. Калі, на думку Канстытуцыйнага суда, Канстытуцыя БССР не адпавядае рэспубліканскі ці саюзны закон, Канстытуцыйны суд павінен давесці свой пункт гледжаньня да ведама Вярхоўнага Савета БССР, за якім застаецца апошняе слова;
- прыняць Закон БССР аб парадку распрацоўкі і зацьверджаньня законаў БССР і падзаконаных актаў;
- прыняць Закон БССР аб дзяржаўнай службе, які б дакладна рэгуляваў дзейнасьць работнікаў дзяржапарату;
- забяспечыць незалежнасьць суда як аднаго з цэнтральных элемэнтаў дзяржаўнага механізму, нераспаўсюджаньне на суды партыйных укаваньняў;
- прыняць Закон аб палітычных і грамадскіх арганізацыях, дзе вызначыць парадак іх рэгістрацыі, формы і мэты дзейнасьці.

Вяртаньства права ў жыцьці грамадства прадугледжваецца:

- адпаведнасьць прававых актаў нормам агульначалавечай маралі і ўсеагульнай дэкларацыі правоў чалавека;
- неадкладнае скасаваньне ўсіх нарматывных актаў і законаў, якія абмяжоўваюць канстытуцыйныя свабоды;
- права кожнага грамадзяніна Рэспублікі падаць у суд на любога адказнага работніка, арганізацыю, ведамства, якія парушылі закон.

4. БНФ лічыць, што ніякая палітычная арганізацыя ня мае права на манопольную палітычную ўладу ў дзяржаве. БНФ лічыць, што Камуністычная партыя павінна заваўваць рэальны гутарытэт ў грамадстве паслядоўнай барацьбой за перабудову і дэмакратыю, а не замацаваньне ў гады застою шэрым артыкулам Канстытуцыі лідэрствам.

5. БНФ канстатуе множнасьць сацыяльна-палітычных інтарэсаў розных групаў грамадства, поглядаў на шляхі сацыялістычнага будаўніцтва. Адрэзаныя вырашаны палітычныя структуры: арганізацыяў, саюзаў, асацыяцыяў і г.д. -- носьбітаў гэтых поглядаў -- і адкрыта канструктыўная палеміка паміж імі, на думку БНФ -- неабходная ўмова сапраўды дэмакратычнага грамадскага ладу.

6. Разумьненне Беларускай Народнай Фронтам правоў чалавека і грамадзяніна зыходзіць з агульначалавечых прынцыпаў гуманізму, замацаваных у звычайным праве, міжнародных дэкларацыях, пратаколах і пактах, у Канстытуцыі БССР.

БНФ бачыць грамадзяніна Беларусі чалавекам пільным, свядомым, пазбаўленым страху перад сваволяй чыноўніка, з пачуцьцём уласнай годнасьці, гаспадаром на сваёй зямлі.

БНФ дамагаецца рэальных прадправінаў гарантыяў правоў і свабод асобы, дэклараваных адпаведнымі артыкуламі Канстытуцыі -- свабоды слова, друку, сходаў, мітынгаў, вулічных шэсьцяў і дэманстрацыяў, права аб'ядноўвацца ў грамадскія арганізацыі, свабоды веравызнаньня, недатыкальнасьці асобы, яе ўласнасьці і жытла, таможніцаў перапіскі, тэлефонных перагавораў і тэлеграфных паведамленьняў.

Права на мітынгі, сходы і дэманстрацыі, на свабоду друкаванага слова, на стварэньне грамадскіх арганізацыяў павінна ажыцьцяўляцца на падставе прынцыпу паведамленьня, а не дазволу. Адзінай падставай забароны грамадскіх арганізацыяў можа быць толькі антываганьніцкі характар іх дзейнасьці.

Кожная грамадская арганізацыя, калектыў або асобны грамадзянін, што дзейнічаюць у межах законнасьці, павінны мець права выпускаць перыядычныя выданьні або іншым друкаваным прадукцыям, арандаваць тэле- і радыёканалы, што гарантавалася б свабодным доступам да друкарскай і панажальнай тэхнікі, да тэле- і радыёвяшчальнай апаратуры.

БНФ патрабуе адмены папярэдняй цензуры. Аўтары павінны несці адказнасьць за парушэньне закону аб друку, у якім трэба даць дакладны пералік усіх зьвестак, забароненых для друку, а таксама за прапаганду сьмеральнасьці, гвалту і варажасьці паміж людзьмі і народамі, за прыніжэньне чалавечай годнасьці.

Кожны грамадзянін павінен мець права пакідаць БССР і СССР на любы тэрмін і права беспераходна вяртацца на Бацькаўшчыну, завязаць і падтрымліваць любыя формы праёўнасьці і сяброўскіх сувязяў з грамадзянамі ўсіх краінаў сьвету, калі толькі такія сувязі не пярэчаць заканадаўству.

БНФ выступае за ўтварэньне спецыяльнага органа Вярхоўнага Савета БССР -- Камітэта па справах грамадзянаў, які б узначальваў уплываваным Вярхоўнага Савета БССР. Названы Камітэт павінен наладзіць парламенцкі кантроль за станам захаваньня правоў грамадзянаў ва ўсіх сьферах жыцьця Рэспублікі.

БНФ лічыць, што выбары судзьдзяў неабходна праводзіць прамым галасаваньнем, выступае за суд прысяжных, вылучаных з народу паводле прынцыпу выпадковасьці, з наступнай праверкай маральных якасьцяў. Неабходна падзяліць функцыі пракурорскага нагляду і дзяржаўнага абвінавачваньня. Кожны грамадзянін з моманту затрыманьня праваахоўнымі і следчымі органамі

павінен мець права на адвакацкую дапамогу.
 Павінен быць прыняты Закон аб інфармацыі, у адпаведнасьці з якім кожная асоба мае права атрымаць поўную інфармацыю пра дзейнасьць усіх дзяржаўных органаў і ўстановаў, а таксама знаёміцца з усімі матэрыяламі, сабранымі аб ёй дзяржаўнай установай, і абскардзіць дзейныя апошнія ў судзе, калі матэрыялы непраўдзівыя або сабраныя незаконным чынам.

Трэба прызнаць незаконнымі любыя формы пераследу за перакананьні, заканадаўча ўзмацніць адказнасьць за прыніжэньне чалавечай годнасьці, за беспадстаўнае прыпысьваньне грамадзянам і арганізацыям неўласцівымі ім поглядаў, перакананьняў і выказваньняў.

БНФ падтрымлівае праект зьмены Асноваў крмінальнага заканадаўства Саюзу ССР і саюзных рэспублік у частцы, дзе прадугледжана адмаўленьне ад пераследу за дзейныя, пералічаныя ў артыкулах 67 ("Антысавецкая агітацыя і прапаганда") і 168 ("Распаўсюджваньне заведана ілжывых вымыслаў, што няславяць савецкі дзяржаўны і грамадскі лад") цяперашняга Крмінальнага кодэксу БССР. Гэтыя артыкулы выкарыстоўваюцца для пакараньня людзей за рэалізацыю свайго права на свабоду здабываньня і павяржэньня інфармацыі.

БНФ лічыць мэтаэгодным адмяніць пакараньне сьмерцю, устанавіўшы за асабліва жорсткае злачынства супраць чалавечнасьці паўчыцьцёвае зьнявольненьне.

Ніводзін грамадзянін БССР ня можа быць прымушва вывезены або высланы за межы Рэспублікі. Нельга дапускаць на яе тэрыторыю для адбыцьця пакараньня асуджаных у іншых рэспубліках -- не грамадзянаў БССР. Папраўчыя ўстановы павінны рэальна спрыяць маральнай рэабілітацыі злачынцаў.

БНФ лічыць неабходным стварэньне пастаянных камісіяў Саветаў па кантролі за дзейнасьцю органаў МУС і КДБ.

Адзіная функцыя унутраных войскаў у БССР -- ахова месцаў зьнявольненьня.

БНФ патрабуе стварэньня спецыяльнага структурнага падраздзяленьня па барацьбе з арганізаванай злачыннасьцю (мафіяй, рэкетаў і г.д.) і жорсткага кантролю Саветаў і іх пастаянных камісіяў за працаў МУС у гэтым кірунку.

Неабходна асудзіць сталінізм, як антываганьніцкі і антычалавечы зьяву, прыняць закон аб нераспаўсюджваньні тэрміну даўнасьці на злачынствы сталіністаў згодна канвенцыі ААН ад 26 лістапада 1986 г., якая абвясціла непрымяненне тэрміну даўнасьці да злачынцаў, што ажыцьцяўлялі рэпрэсіі і генацыд; павялічыць іх узнагародаў, персанальных пенсіяў і розных прывілеяў.

Неабходна правесці поўную рэабілітацыю ўсіх пацярпелых у час сталінскіх беззаконьяў, кампенсавачь ім і іх сям'ям маральныя і матэрыяльныя страты, праводзіць у дачыньні да іх спрыяльную сацыяльную палітыку, ушанаваць памяць бяэвольных ахвяраў.

Трэба стварыць усе ўмовы для вяртаньня на Бацькаўшчыну грамадзянаў БССР, калі-небудзь прымушова выселеных зь яе тэрыторыі; заахвочваць да вяртаньня грамадзянаў, якія пакінулі Беларусь па сацыяльных матывах.

БНФ лічыць, што ў інтарэсах гарманічнага разьвіцьця асобы і ўзаемадасягненняў яе з грамадствам неабходна адмовіцца ў персьпектыве ад абавязковай ваеннай службы, замяніўшы яе пастаянным і эфэктыўным прафэсійным войскам, служба ў якім павінна пачынацца пасля дасягненьня асобай больш сталага, чым цяпер, узросту. З больш сталага узросту павінен адбывацца набор навабранцаў на абавязковую вайсковую службу.

БНФ выступае за замену вайскавой службы працоўнай павіннасьцю для людзей, якія з маральна-этычных прынцыпаў ня могуць служыць у войску. Грамадзяне БССР павінны мець права на хаданьні праходзіць вайсковую службу на тэрыторыі сваёй Рэспублікі. Прыняць дзейнасьць вайскавой перападрыхтоўкі павінна падлягаць прынцыпам публічнасьці і загадзя абвясчэцца грамадзянам і прадпрыемствам.

БНФ патрабуе апублікаваньня на беларускай мове масавым тыражом усіх міжнародных дакументаў аб правах чалавека, падпісаных урадам БССР.

БНФ дамагаецца прызнаньня заканадаўчай ініцыятывы для грамадскіх арганізацыяў, у тым ліку самога БНФ, і для групаў грамадзян.

Этыка і маральнасьць

Дасягненьні сацыяльнага прагрэсу і дэмакратыі магчымыя і магчымыя сэнс пры ўмове высокай маральнасьці грамадства і кожнага чалавека.

Часы панаваньня дзяржаўна ўзакономага амаралізму спускалі людскія душы, пазбаўлялі іх пачуцьця чалавечай і нацыянальнай годнасьці, пачуцьця адказнасьці за свой час і свой народ. Сталінска-брэжнеўскі казарменны сацыялізм пакінуў нам у спадчыну маральна-этычны крызіс грамадства. Абясцэнліліся агульначалавечыя гуманістычныя каштоўнасьці, спрадвечныя нормы быцьця: пачуцьцё любові да бліжняга і ўсяго жывога на Зямлі, пашаны да бацькоў і старэйшых, да жанчыны, беражлівьня і годнага адносіны да дзіцяці, пачуцьцё сумленьня і добра, граху і пакаяньня, міласэрнасьці. Бязьмерская псеўдарэвалюцыйная канцэпцыя "класавага падыходу" да гэтых вартасцяў нішчыла іх зьмест і чалавечнасьць.

У выніку панаваньня бюракратыі над гэтак званай "агульнанароднай уласнасьцю" гублялася павага да сумленнай працы, абоў да зямлі, разбуралася пачуцьцё аселасьці, духоўнай павязі з роднымі мясьцінамі. Парушылася трываласьць сямейнага агнію. Атрафіраваліся або напоўніліся фальшывым ідэалагізаваным зьместам такія сацыяльныя паньці, як салідарнасьць, еднасьць, ініцыятыўнасьць. Працвітае, становіцца звычайным эгаізм, абмяжаваньне, безгаспадарчасьць, гультайства. Паўшырацца сацыяльныя хваробы -- злачыннасьць, п'янства, наркаманія, прастытуцыя, бадзяхніцтва, брыдкаслоўе.

Матэрыялы да праекту Праграмы БНФ «Адраджэньне»

/Працяг са стар. 4/

Ваяўнічы, вульгарны атэізм пазбавіў грамадства ачывчальнага маральнага ўздзеяння з боку царквы. Выйсьце з духоўнага крызісу — у маральным адраджэньні грамадства і кожнага чалавека, усьведамленьне вечнай каштоўнасьці прыроды, працы, чалавека.

1. БНФ «Адраджэньне» усёй сваёй дзейнасьцю будзе сьцьвярджаць гуманістычным мараль, духоўную свабоду, добрую волю, справядлівасьць, сумленнасьць і сумленьне, абсалютную каштоўнасьць асобы і жыцьця, спагаду да чалавека.

Аднаўленьне маральных адносінаў у сям'і і ў грамадстве, у палітыцы, дзяржаўным кіраваньні, вытворчасьці — гарантыя міру, сацыяльнага прагрэсу, экалагічнай раўнавагі.

Маральна-гуманістычныя крытэры павінны стаць галоўнымі ў ацэнцы эканамічнай, палітычнай, сацыяльнай і культурнай дзейнасьці грамадства, кожнага грамадзяніна. Мэта прагрэсу можа быць толькі чалавек. БНФ рашуча адкідае погляд на чалавека як на сродак дасягненьня эканамічных або палітычных мэтай, уласцівы камандава-адміністрацыйнай сістэме і яе палітычнаму ядру — бюракратыі. Асновай чалавечых ўзаемаадносінаў павінен быць маральны імператыву: рабі іншым так, як хацеў бы, каб рабілі табе. Гуманістычная мараль музіць быць духоўнай падставой унутранай і міжнароднай палітыкі ўрадаў БССР і СССР.

2. БНФ бачыць выйсьце з маральна-духоўнага крызісу ў апоры на гістарычны, этычны, гаспадарчы вопыт нашага народу, у звароце да традыцыйных народных духоўных каштоўнасьцяў. БНФ будзе клапаціцца, каб шматвяковыя духоўныя здабыткі нацыі і чалавечтва сталі рэальным зьместам жыцьця кожнага грамадзяніна Рэспублікі.

Неабходна пераарыентаваць грамадскія, дзяржаўныя, навукова-дасьледчыя, творчыя арганізацыі і ўстановы, усю сістэму народнай адукацыі на усьведамленьне вышэйшай маралі, духоўнасьці і прыгажосці на усьведамленьне вышэйшай маралі, духоўнасьці і прыгажосці над утылітарна-прагматычнымі, ведамаснымі, вузкапалітычнымі інтарэсамі.

Мы ўсе павінны ўсьведамляць унікальную духоўную, маральную і эстэтычную каштоўнасьць прыроды, непарушамага навакольнага асяроддзя, арганічнаму і непарыўнаму ўзаемазалежнасьці яго стану і духоўнага дм фізічнага здароўя чалавека і грамадства.

Беларусь бачыцца нам узорам захаваньня павамы да памяці продкаў, да роднае зямлі, да народных традыцыяў. Вернасьць роднай мове і адраджэньне нацыянальнай годнасьці дапаможа нам пераадолець грамадскі нігілізм, пабытовы цнізм. Беларусь адродзіцца да жыцьця, асьветленага высокімі ідэаламі добра і справядлівасьці.

Рэлігія і грамадства

Для Беларусі традыцыйна, на працягу усёй яе гісторыі была ўласцівай верацярпімасць, павага да рэлігійных перакананьняў людзей. У сярэднявеччы тут сусінавалі праваслаўная, каталіцкая, пратэстанцкая канфэсіі, а таксама нехрысьціянскія вызнаньні. Умяшчэньне, утворанае ў канцы XVI ст. як пазьднаньне праваслаўя і каталіцызму, на працягу XVII-XVIII ст. зрабілася самым масавым на Беларусі веравызнаньнем, паслядоўна карысталася ў набахістэе беларускай новай і было забаронена царскімі ўладамі ў першай палове XIX ст. У гісторыі праваслаўя і каталіцызму таксама былі перыяды звароту да беларускай мовы, але гэтыя канфэсіі ў розныя часы зьяўляліся і прыкладай русіфікацыі або паланізацыі беларусаў. У выніку пэўнай частка беларусаў-каталікоў стала лічыць сябе палякамі, а многія праваслаўныя беларусы называць сваю веру «рускай».

1. БНФ «Адраджэньне» прызнае важную ролю рэлігіі ў маральным ачывчэньні грамадства, у разьвіцьці духоўнай культуры, у выхаваньні чалавека.

Зыходзячы з гэтага, БНФ выступае за рэальную свабоду веравызнаньня і рэлігійнай дзейнасьці грамадзянаў Беларусі, за нармалізацыю становішча рэлігіі ў Рэспубліцы. Дзяржава, а таксама грамадскія, гаспадарчыя і іншыя арганізацыі ня могуць умяшчацца ў рэлігійныя справы, якія павінны вельміся паводле ўнутраных канфэсійных устанавленьняў.

БНФ лічыць, што Закон СССР «Аб рэлігійных аб'яднаньнях», прыняты ў 1929 годзе, зьяўляецца грубым парушэньнем ленинскага Дэкрэта 1918 года аб аддзяленьні царквы ад дзяржавы. Закон замацаваў поўную залежнасьць царквы ад дзяржаўнай улады. Канстытуцыя 1936 года істотна абмежавала права веручых. Гэтыя абмежаваньні захаваны і ў Канстытуцыі СССР 1977 г.

Неабходна аднавіць раўнапраўе веручых і няверучых, абвешчанае ў першай Савецкай Канстытуцыі 1918 года і скасаванае ў перыяд сталінізму.

Веручыя ў БССР павінны мець права жыць і дзейнічаць паводле патрабаваньняў і заповедзяў сваёй рэлігіі, прызнаных гісторыяй і грамадствам.

2. БНФ прапануе зьмяніць рэдакцыю 50-га артыкула Канстытуцыі СССР такім чынам, каб замацаваць роўныя права веручых і іншых грамадзянаў і аддзяліць атэістычным прапаганду ад дзяржавы.

3. БНФ выступае за распрацоўку, шрокае і дастатковае па часе грамадскае абмеркаваньне Закону аб свабодзе сумленьня, дзе павінны быць прадугледжаны наступныя палажэньні:

- спыненне дзяржаўнага фінансаваньня атэістычных выданьняў, дасьледаваньняў і прапаганды. Атэістычная праца і агітацыя не павінна аплочвацца сродкамі веручых;
- вызваленьне ад вайскавай службы тых асобаў, рэлігійныя перакананьні якіх не дазваляюць выконваць такія абавязкі. У гэтых выпадках неабходна прадугледзець замену вайскавай службы адпаведнымі формамі працоўнай павіннасьці (г.я. пра гэта ў разьдзеле «Дэмакра-

тыя. Права чалавека» Матэрыялаў да праекту Праграмы БНФ).

4. БНФ лічыць, што царква павінна мець рэальны юрыдычны статус і рэальныя права юрыдычнай асобы. Дзеля гэтага павінны быць зьнятыя ўсе існуючы проціпраўныя абмежаваньні.

Павінна быць зьнятае абмежаваньне дзейнасьці царкваў толькі «адпраўленьнем» культуры. Царква як рэлігійна-грамадская арганізацыя павінна мець права на грамадскую дзейнасьць, прадугледжаную патрабаваньнямі вызнавай веры і не супярэчную Канстытуцыі Рэспублікі: прапаганды, навучаньне веры дарослых і дзяцей на семінарах, курсах, у рэлігійных школах, ашыццяўленьне місіі міласэрнасьці (стварэньне шпіталаў, таварыстваў міласэрнасьці, цэвярозасьці, службаў сацыяльнай ўзаемадапамогі).

5. На думку БНФ, царква павінна валодаць правам свабодна ашыццяўляць сваю асьветніцкую і культурную функцыю, распаўсюджаць інфармацыю. Для гэтага канфэсіі павінны мець свае друкарні, права выпуску рэлігійнай, мастацкай, грамадска-палітычнай літаратуры і перыёдыкі ў неабходнай колькасьці.

6. БНФ лічыць неадпушчальным і антыдэмакратычным замацаваньне ў заканадаўстве дазваляльнага характару рэгістрацыі рэлігійных аб'яднаньняў. Рэгістрацыя павінна стаць толькі формай уліку і прызнаньня рэлігійных арганізацыяў, якія ўтварыліся явочным парадкам. (Гэта не датычыць веравызнаньняў, абрады якіх супярэчаць нормам агульначалавечай маралі).

Пры такім падыходзе адпадае неабходнасьць у існаваньні Савета па справах рэлігіяў пры Савецкім Міністэрстве і Інстытута яго ўпаўнаважаных. Усім пытаньнямі ўзаемаадносінаў царквы і дзяржавы павінны займацца Саветы народных дэпутатаў. Мэтазгодна ўтварыць Пастаянную камісію Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР па рэлігіі для каардынацыі дзейнасьці Саветаў.

7. Усьведамлячы важнае пазітыўнае значэньне ў жыцьці Рэспублікі ўсіх веравызнаньняў, распаўсюджаных на яе тэрыторыі, БНФ лічыць пажаданым падвышэньне статусу іх беларускіх тэрытарыяльных падразьдзяленьняў, а менавіта:

- пераўтварэньне Мінскай і Беларускай епархіі Рускай праваслаўнай царквы ў Беларуска-Экзархат Рускай Праваслаўнай царквы з адноўленай колькасьцю епархіяў — у гэтых набыццях праваслаўнай царквой Беларусі большай самастойнасьці;
- утварэньне Беларускага каталіцкага біскупства, неадкладнае ўпарадкаваньне касьцельна-адміністрацыйнай структуры Беларускага Каталіцкага Касьцёла з аднаўленьнем неабходнай колькасьці дыцэзіяў і храмаў;
- стварэньне адміністрацыйна-духоўных цэнтраў усіх хрысьціянскіх пратэстанцкіх і нехрысьціянскіх веравызнаньняў.

8. БНФ выступае за грамадска-нацыянальнае адзінства ўсіх веручых і няверучых на Беларусі, лічыць патрэбным паступова пераход набахістэе хрысьціянскіх рэлігійных арганізацыяў, якія аб'ядноўваць пераважна беларусаў, на беларускую мову. БНФ выказваецца за адкрыцьцё на Беларусі беларускіх духоўных акадэміяў і семінарыяў, пераклад Бібліі, рэлігійнай літаратуры, сьлужэбнікаў і г.д. на сучасную беларускую мову, іх выданьне.

9. БНФ лічыць асноўнымі ўмовамі нармалізацыі рэлігійнага жыцьця ў Рэспубліцы неадкладнае вяртаньне веручым па іх патрабаваньні зачыненых храмаў, кампенсацыю дзяржавай стратаў, нанесеных рэлігійным арганізацыям у выніку разбурацьня храмаў, рэквізіцыю каштоўнасьцяў і г.д.

10. БНФ выступае за абвешчэньне праваслаўных і каталіцкіх Калядаў выхаднымі днямі.

Рэлігійныя аб'яднаньні павінны мець права будаваць новыя храмы і малельныя дамы, а канфэсіі — будаваць кляштары, дабрачынныя дамы, прытулкі для старых і інвалідаў і г.д.

Нацыянальнае пытаньне

БНФ «Адраджэньне» зыходзіць з прызнаньня таго, што прагрэс чалавечтва магчымы толькі ў шматстайнасьці народаў. Непадатнасьць псіхалогіі, культуры і гістарычнага шляху кожнага народу існуе аб'ектыўна і зьяўляецца неадлучнай часткай сусьветнай цывілізацыі. Уніфікацыя нацыянальных культурнаў, асіміляцыя нацыянальных арганізацыяў, духоўнае ўтрыманства адной нацыі за кошт другой — тыпіковы шлях, які вядзе да зьбядненьня і дэградацыі чалавечтва.

1. БНФ адстойвае права кожнай нацыі і народнасьці на этнічнае і культурнае самазахаваньне, існаваньне і разьвіцьцё ў неабмежаванай гістарычнай перспектыве.

БНФ аднаўляе вульгарызатарскую трактоўку гіпотэзы аб адзіраньні нацыяў як праграмы ці дырэктывы з магчымасьцю «датэрміновай рэалізацыі». Гісторыя паказала, што такая трактоўка вядзе да ваявога, гвалтоўнага ўмяшаньня ў нацыянальныя працэсы дзеля антыгуманічных палітычных мэтай. «Навуковай базай» бюракратычнага цэнтралізму ў нацыянальным пытаньні зрабілася сталінская канцэпцыя «элітычнай мовы і нацыяў». Доктрына «новай гістарычнай супольнасьці — савецкага народу», якая паўстала ў застойныя часы, выкарыстоўваецца бюракратыяй для тэрэтычнага абгрунтаваньня дэнацыяналізацыі. Гэтыя тэорыі пазбаўляюць нацыі права на гістарычны оптымізм, сямь горч, расчараваньне, няверу ў будучыню.

2. Працэсы дэнацыяналізацыі, вынічэньне нацыянальнай годнасьці, насаджэньне нацыянальнага нігілізму нельга лічыць праявамі інтэрнацыяналізму, бо інтэрнацыянальнае не існуе па-за нацыянальным. Бюракратыя сьпекуляе гэтымі паняцьцямі, палюшычы людзей вулелам «нацыяналізму», выстаўляючы сябе абаронцам інтэрнацыяналізму.

/Працяг на стар. 6/

/Працяг са стар. 5/

Аднак сапраўдны інтэрнацыяналізм -- гэта перш за ўсё безумоўнае прызнаньне права кожнага народу на самавызначэньне, на свабоднае і суверэннае разьвіцьцё. Абарона сваіх нацыянальных каштоўнасьцяў ад зьнікненьня, вынішчэньня і прыніжэньня ёсьць патрыятычны і інтэрнацыянальны абавязак кожнага грамадзяніна. Нацыяналізм, шавінізм грунтуцца не на абароне годнасьці, культуры, мовы ўласнага народу, а на зьніважэньні іншых народаў. Бюракратычны \"інтэрнацыяналізм\" на справе абсалютна вынішчэньня прыватнай ўласнасьці бюракратыі -- дзяржавы, таму апаратыны інтарэсы бюракратыі заўсёды стаяць вышэй за інтарэсы кожнай нацыі, а значыць, і ўсіх нацыйнаў разам.

Найвышэйшая мэта бюракратыі ў выражэньні нацыянальнага пытаньня -- дэнацыяналізацыя, бо пазбаўленымі сьвядомасьці народамі лягчэй маніпуляваць. Пагражакчы зрабіць усе нацыі рускамоўнымі, нацыямі без уласных моваў, бюракратыя пагражае тым самым зрабіць рускую мову безнацыянальнай, дэнацыяналізаваць і рускі народ.

3. БНФ характарызуе цяперашняе становішча як стан сьмяротна небясьпечнага крызісу беларускай нацыі. Сёньня нацыя разьдраная і амаль безабаронная перад бюракратычнай сваволяй. Яе перастаець элэчць традыцыйныя культурныя і маральныя прыярытэты, перастае гуртаваць мова і клопат пра персьпектыву. Нацыя без сьвядомасьці становіцца \"населініцтвам\", траціць здольнасьць ствараць каштоўнасьці і папайняць імі скарбніцу сусьветнай культуры, а тым больш тварыць і ўмацоўваць дэмакратычныя вартасьці.

Прычыны гэтага стану -- мэтанакіраваная палітыка вынішчэньня беларускай нацыянальнай сьвядомасьці, якую шмат гадоў вялі царскі рэжым, польскія шавіністы і сталінская таталітарная машына. Беларуская нацыя акавалася здольнай да магутнага адраджэньня 1905--1930 гадоў. Уздым культуры і грамадскай актыўнасьці 20-х гадоў быў, акрамя сацыяльнага фактара, выкліканым і тым, што раней прыгнечанае і неўсвайдомленае нацыянальнае пачуцьцё мільяну беларусаў набывае магчымасьць самарэалізацыі. (Гэта, дарэчы, не зьмяняла росквіту культуры нацыянальных меншасьцяў Беларусі.) Таталітарны рэжым фізічна і маральна зьнішчыў тых, хто распачыў беларускае Адраджэньне -- выдатных дзевчоў культуры, навукі, палітыкі -- і прычэпіў большасьці народу страх перад усляякімі правамі нацыянальнай сьвядомасьці. Пры гэтым жорстка пацярпелі ўсе нацыянальныя меншасьці Рэспублікі. Сьвае даніну ўзяла зь Беларусі вайна.

Таталітарны цэнтралізм, сталінісцкая \"інтэрнацыяналізацыя\" прывялі да дэфармацыі ў духоўнай сьвее-ры народаў, у тым ліку беларускага. Павярнуўся нацыянальны нігілізм -- дэгуманізацыя асобы і грамадства, якая выяўляецца ў амаль прыміўным адрыве ад традыцыі, культуры, мовы свайго народу, у зьніважэньні стаўленьні да іх. Дэнацыяналізаваная, заражаная нацыянальным нігілізмам маса кіруецца славянскімі інтарэсамі, жыве сёньняшнім днём і ня ў стане згуртавацца дзеля выражэньня гістарычных задачай.

БНФ лічыць, што пабудова дэмакратычнага, эканамічна разьвітага, культурнага грамадства ў Рэспубліцы немагчыма без пераадолення нацыянальнага нігілізму, без самаўсведамленьня і кансалідацыі беларускай нацыі.

4. Кіруючыся прызнаным ў супольнасьці народаў правам кожнай нацыі на самавызначэньне і самастойнае разьвіцьцё свайго грамадства, культуры і мовы і прымаючы той факт, што ў адпаведны гістарычны перыяд павіне экспансіўнасьцю палітыкі польскай і рускай дзяржаваў беларусы былі пазбаўлены магчымасьці захоўваць і разьвіваць уласную нацыянальную дзяржаўнасьць, БНФ лічыць, што адзіным выхадом для адраджэньня нацыянальнай культуры і мовы зьяўляецца забесьпячэньне прынцыпу \"кампенсцыі\", г.зн. ажыццяўленьне ленынскага патрабаваньня такой \"няроўнасьці\" ў адносінах да \"вялікай\" нацыі, што гарантуе фактычнаму роўнасьці нацыі \"малой\", іншымі словамі -- дзяржаўна ахова культуры і мовы карэннага населініцтва адпаведнаму закону.

5. Ставячы перад сабой мэту нацыянальнага адраджэньня Беларусі, Народны фронт разьлічвае на зразуменьне ўсімі народамі справядлівых памкненьняў беларусаў.

Беларусь -- краіна традыцыйнай цярынасьці да мовы, зьмчэаў, рэлігіі кожнага чалавека. Выступамчы за непарушнасьць гэтай народнай традыцыі, БНФ разам з тым адзначае, што беларусы зьяўляюцца карэннай нацыяй БССР, бо жывуць на свайй этнічнай і гістарычнай Радзіме. Тут і толькі тут можа поўна і плённа рэалізавацца духоўна і культурны патэнтцыял беларусаў.

Паразумеьне паміж усімі населінікамі Рэспублікі павінна грунтавацца, з аднаго боку, на прызнаньні прадстаўніцтвамі іншых нацыянальнасьцяў суверэннага права беларускага народу мець дзяржаўнасьць, бараніць свае нацыянальныя самабытнасьць і забясьпечыць сабе на ўласнай радзіме персьпектыву разьвіцьця, а з другога боку -- на прызнаньні карэннай нацыяй натуральнага права меншасьцяў захоўваць свае нацыянальныя тоеснасьць і разьвіваць культуру. На погляд БНФ, прынцып нацыянальна-культурнай аўтаноміі, які прадугледжвае паўнапраўнасьць, самастойнасьць, ініцыятыву нацыянальных меншасьцяў у гэтай справе, адпавядаў бы іхнім інтарэсам.

БНФ вітае праявы нацыянальнай сьвядомасьці прадстаўнікоў кожнай меншасьці -- рускіх, этнічных палякаў, украінцаў, яўрэяў, татараў, літоўцаў і інш., падтрымлівае іхняе імкненьне захоўваць, разьвіваць і перадаваць нашчадкам родную мову, культуру, традыцыі пры ўмове ўсвядомленьня імі свайго статусу меншасьці, іх паванні да суверэнных правоў, мовы і культуры карэннай нацыі БССР.

БНФ лічыць, што рост патрыятычнай самасьвядомасьці беларусаў прыводзіць да лепшага разуменьня імі нацыянальна-культурных памкненьняў іншых народаў. На-

цыянальнае адраджэньне Беларусі ёсьць, такім чынам, ня толькі адраджэньне беларускай нацыі. Гэта і адраджэньне права нацыянальных меншасьцяў на нацыянальна-культурную аўтаномію ў межах БССР.

6. БНФ лічыць фізічна і маральна асялясьць нацыі зарукай яе духоўнага здароўя і эканамічнага дабрабыту. Міграцыйныя працэсы, зьвязаныя зь бескантрольным, без уліку кроўных інтарэсаў рэспублік, гаспадараньнем на нацыянальных тэрыторыях савонных ведамстваў і міністэрстваў, дэстабілізуюць нацыянальнае і сацыяльнае жыцьцё рэспублік. Узьнікла і ўмацавалася тэндыцыя да сталага памяншэньня ўдзельнай вагі беларусаў у населініцтве БССР, да ператварэньня іх у некаторых рэгіёнах Беларусі ў нацыянальную меншасьць. Кіруючыся клопатам пра будучыню карэннай нацыі і ўсяго населініцтва Беларусі, БНФ выступае супраць:

- будаўніцтва на тэрыторыі БССР прадпрыемстваў без уліку наяўнасьці ў Рэспубліцы патрэбных для іх працоўных рэсурсаў; вярбоўкі працоўнай сілы з-за межаў Рэспублікі для прадпрыемстваў БССР;
- эканамічна і сацыяльна не абгрунтаваных аргнабораў на працу і сталае жыхарства за межамі Рэспублікі жыхароў БССР;
- беспадстаўнай міжнацыянальнай кадровай ратацыі, механічнага зьмешваньня нацыянальна-культурных каштоўнасьцяў і традыцыяў. БНФ выступае за вяртаньне суайчыньнікаў, калі яны пажадаюць, на Беларусь з прадастаўленьнем працы і жылля.

7. БНФ выступае супраць абвешчэньня якіх былі былі нацыяў адзінымі носьбітамі \"сапраўднага інтэрнацыяналізму\" і іншых спробаў узьвельчэньня пэўнай нацыі коштам іншых, супроць прыніжэньня нацыяў, распальваньня міжнацыянальнай варажасьці. БНФ рашуча бараніць нацыянальную годнасьць любога грамадзяніна БССР.

8. БНФ лічыць, што АН БССР, іншыя навукова-дасьледчыя ўстановы Беларусі павінны распрацаваць доўгатэрміновы комплексны праграму \"Нацыі і нацыянальна-адносіны ў БССР\", у якой трэба прадугледзець:

- вывучэньне нацыянальнага асьпекту ўсіх дэмаграфічных працэсаў у Рэспубліцы;
- публікацыю дэмаграфічнай статыстыкі, якая датычыцца нацыянальных адносінаў;
- абгрунтаваньне канкрэтных прапановаў, накіраваных на гарманізацыю нацыянальных узаемаадносінаў у БССР;
- дасьледаваньне эканамічных, сацыяльна-палітычных і культурных фактараў, якія садзейнічаюць або, наадварот, перашкаджаюць адраджэньню беларускага народу, яго нацыянальных культурных каштоўнасьцяў.

Мова

Лёс мовы -- гэта і лёс народу. Беларусь стала першай рэспублікай, у якой узьнікла небясьпечка ператварэньня мовы жывога народу ў мёртвую мову. Пакольні мова -- гэта аснова культуры народу, яго кансалідацыі, гарантыя яго існаваньня, значыць, перад пагрозай апынулася і беларуская мова. Гэта заканамерны і канчатковы вынік абавязковага масавага дзевіжмоўя, вядучага роля ў якім належыць ня роднай мове.

Намаганьнямі бюракратыі, якая бачыла і бачыць у СССР не сам суверэнны і раўнапраўны дзяржаваў, а ўнітарную дзяржаву з умоўным падзелам тэрыторыі па нацыянальных прыкметах населініцтва, руская мова фактычна ператворана з мовы-пасрэдніка ў агульнадзяржаўную мову СССР. Замест дапаможнага сродку міжнацыянальных зносінаў яна стала галоўным канкурэнтам іншых нацыянальных моваў.

БНФ лічыць антынавуковым тэзіс аб прагрэсіўнасьці і неабходнасьці гэтак званнага агульнанароднага нацыянальна-рускага дзевіжмоўя. Гэты тэзіс вынайзены бюракратыяй у гадзі застою, каб апраўдаць выцэсьненьне беларускай мовы, як і іншых нацыянальных моваў, з усіх сьфераў ужытку. Як паказвае гісторыя, цэлы народ, кожны яго прадстаўнік ня можа быць дзевіжмоўны колькі-небудзь працягла час. Такое дзевіжмоўе -- няўстойлівае сістэма, схільная да самаразбурэньня. Родная мова, ня маючы нармальна ўмоваў для разьвіцьця, паступова зьнікае, а набытая замест яе іншая мова становіцца зьбеднянай і штампаванай. Вынікам моўнай палітыкі бюракратыі ў Рэспубліцы стала паўмоўе -- стан, пры якім чалавек не валодае належным чынам ніводнай з моваў і асуджаны на інтэлектуальнае, культурнае абмежаванасьць і грамадзянскую пасіўнасьць. Таму абарона беларускай мовы сілай дзяржаўных законаў павінна быць адной з функцыяў беларускай нацыянальнай дзяржавы.

Справа сумленьня і патрыятычнага абавязку кожнага беларуса -- валодаць роднай мовай, шанаваць і вывучаць яе, карыстацца ёй у штодзённым жыцьці.

1. БНФ \"Адраджэньне\" лічыць наданьне беларускай мове статусу адзінай дзяржаўнай мовы БССР справай неадкладнай і разглядае гэту як неабходную ахоўную меру, праць якую карэнная нацыя Рэспублікі можа рэалізаваць свае права на самазахаваньне.

Народны фронт лічыць, што закон аб дзяржаўнасьці беларускай мовы павінен прадугледжваць:

- наданьне беларускай мове (на працягу вызначанага законам тэрміну) функцыяў рабочай мовы ва ўсіх установах, ведамствах, грамадска-палітычных арганізацыях Рэспублікі. Супрацоўнікі дзяржаўных установаў і сьферы абслугі павінны валодаць беларускай, а таксама рускай мовай і даваць адказ на той мове, на якой да іх зьвяртаюцца;
- выданьне на беларускай мове ўсіх рэспубліканскіх газэтаў і часопісаў па ўсіх галінах грамадскага жыцьця, культуры, навукі, гаспадаркі (некаторыя зь іх могуць выдавацца на некалькіх мовах), усіх раённых і шматтыражных газэтаў;
- па-беларуску павінны вешчыцца перадачы праграмаў Беларускага радыё і тэлебачаньня (акрамя праграмаў для нацыянальных меншасьцяў);

/Працяг на стар. 6/

Матэрыялы да праекту Праграмы БНФ «Адраджэньне»

/Працяг са стар. 6/

- навучаньне на беларускай мове ў пераважнай большасьці вышэйшых, сярэдніх і сярэдніх спецыяльных навучальных устаноўаў Рэспублікі (з арганізацыяй пры іх падрыхтоўчых курсаў беларускай мовы для прадастаўнікоў іншых нацыянальнасьцяў);
- гарантыі захаваньня і разьвіцьця моваў нацыянальных меншасьцяў Рэспублікі, г.зн. рэальнаму націмасьць выхоўваць і навучаць дзяцей на роднай мове (з абавязковым вывучэньнем у школах беларускай мовы), мець перыядычныя выданьні, тэле- і радыёперадачы, тэатры, музыкі, наладжаць іншую дзейнасьць, прадуследжаную статусам нацыянальна-культурнай аўтаноміі.

2. БНФ лічыць, што беларуская дзяржава павінна клапаціцца пра захаваньне роднай мовы беларусамі за межамі БССР.

3. Рэалістычна ацэньваючы сучасную моўную сітуацыю ў Рэспубліцы, БНФ лічыць, што практычная рэалізацыя Закону аб дзяржаўнай мове БССР патрабуе адносна працяглага часу. Пасьля прыняцьця Закону пачынаць трэба з забеспячэньня фактычна і роўнасьці беларускай і рускай моваў ва ўсіх сферах ухаваньня, г.зн. беларуска-рускага дзьявіжжюў з прыярытэтам для роднай мовы карэннага народу. Гэты прыярытэт павінен кампенсавать цяперашняе сацыяльнае нераўнапраўе моваў.

Для вырашэньня гэтых -- першачарговых -- задачай БНФ лічыць неабходным:

- апублікаваць у рэспубліканскім друку для шырокага абмеркаваньня праграму "Адраджэньне беларускай мовы", распрацаваную моўнай камісіяй Беларускага фонду культуры;
- стварыць дзяржаўны орган аховы беларускай мовы;
- стварыць Таварыства беларускай мовы з мэтай аб'яднаньня грамадскіх сілаў дзеля абароны, захаваньня і разьвіцьця беларускай мовы;
- стварыць Таварыства беларускай школы дзеля рэальнага ўдзелу і кантролю грамадскасьці ў справе стварэньня нацыянальнай сістэмы асьветы;
- тэрмінова арганізаваць курсы беларускай мовы для ўсіх работнікаў дзяржаўнага апарату, адукацыі, навукі, культуры і сфэры абслугі (з наступнай атэстацыяй);
- тэрмінова арганізаваць беларускамоўнае выкладаньне ва ўнівэрсытэтах, у педінстытутах, іншых гуманітарных ВНУ, увесці ў гэтых ВНУ ўступны экзамен па беларускай мове; у іншых ВНУ стварыць беларускамоўныя патакі і курсы беларускай мовы; арганізаваць выданьне тэрміналагічных руска-беларускіх слоўнікаў для ўсіх тыпаў ВНУ;
- адноўіцца ад бэспэрспектыўнай практыкі стварэньня паасобных беларускіх класаў, аднавіць зачыненыя ў мінулыя дзесяцігодзьдзі ў гарадах і вёсках беларускія школы;
- удлічваць, што цяпер ва ўсіх школах Рэспублікі вучацца пераважна беларусы, увесці ў школах з рускай мовай навучаньня выкладаньне беларускай мовы з I-га класа, ураўнаць у іх колькасьць гадзінаў на вывучэньне рускай і беларускай моваў, ураўнаць заробкі настаўнікаў беларускай і рускай моваў;
- перавесці на беларускае мову візуальную і гукавую інфармацыю ў транспарце, гандлі, у гарадах, вёсках, на дарогах;
- ажыццявіць іншыя неадкладныя захады для павырэньня сфэры ўхытку беларускай мовы;
- разгледзець правамернасьць Пастановы СНК БССР "Аб рэформе беларускага правапісу" ад 1933 года. Правесці шырокае публічнае абмеркаваньне і рэспубліканскую навуковую канфэрэнцыю з мэтай выпрацоўкі аптымальнага правапісу.

4. БНФ лічыць, што ў цяперашніх умовах уявдзеньне поўнага гаспадарчага разьліку ў выдавецкай справе ня зьменіць яе арыентацыі на рускамоўную кнігу. Выдавецтвам Рэспублікі павінна атрымліваць датацыі, каб паступова нармалізаваць тыражы масавых выданьняў на беларускай мове.

5. БНФ зыходзіць з таго, што беларуская літаратурная мова па-ранейшаму ўзгаджаецца пераважна з народнай гаворкай -- скарбу беларускай і сусьветнай культуры -- і выступае за захаваньне традыцыйных дыялектаў беларускай мовы, падтрымку народнай творчасьці і пісьменства на іх.

6. БНФ канстатуе, што руская мова ў СССР адгрывае ролю мовы мікрэспубліканскіх зносінаў, адзначае важную ролю англійскай і іншых найбольш распаўсюджаных у сьвеце моваў і выступае за стварэньне хіхарам Рэспублікі ўмову для дасканаллага авалодзеньня гэтымі мовамі, а таксама мовамі суседніх народаў.

Культура

БНФ "Адраджэньне" лічыць, што існаваньне чалавечтва ў шматбарнасьці нацыяў немагчымае без свабоднай духоўнай і інтэлектуальнай творчасьці, духоўнага удасканаленьня кожнага чалавека, аховы каштоўнасьцяў мінуўчын і культурнай пераемнасьці.

Культура і мастацтва адгрываюць важную ролю як у распаўсюджваньні і замацаваньні дэмакратычных прынцыпаў грамадскага разьвіцьця, так і ў кансалідацыі прагрэсіўных сілаў. Палітычная культура, культура працы і побыту непасрэдна залежаць ад узроўню агульнай культуры чалавека і народу.

1. БНФ лічыць, што ўсе пытаньні культуры і яе разьвіцьця павінны быць прыярытэтнымі для грамадства і дзяржавы.

2. Складаньне ўмовы нацыянальнага разьвіцьця, а найбольш элачыннае дзьярмачы нацыянальнай палітыкі ў БССР у часы сталінчыны, вальнтарызму і застою, калі ставілася мэта дэнацыяналізаваць народ, прывяла да зьнявечаньня беларускай культуры, дэградацыі народнай маральнасьці, заняпаду працоўнай традыцыі. У катастрофічным становішчы, на мяжы зьнікненьня, апынулася беларуская мова, беларуская традыцыйная гарадская і вясковая культура. Вымушаная гістарычна-культурная неадут-

каванасьць і ўтрыманства на чужой культуры яшчэ больш аслабілі самасьведомасьць народу, спарадзілі нацыянальны нігілізм, мяшчанства, зьнізілі імунітэт перад нашэсьцем масавай культуры.

БНФ лічыць адной з найважнейшых сваіх задачай адраджэньне беларускай культуры, захаваньне яе самабытнасьці і цэласнасьці, аднаўленьне гістарычнай культурнай пераемнасьці, стварэньне спрыяльных умоваў для далейшага яе разьвіцьця. Духоўнае адраджэньне, духоўная еднасьць народу -- найвышэйшая мэта дзьянасьці БНФ.

Першаступенную важнасьць маюць абудзеньне і разьвіцьце гістарычнай памяці і сьведомасьці народу, аднаўленьне праўдзівай навуковай гісторыі Беларусі. У гэтай справе неабходная пастаянная і бескампрамісная барацьба з нацыянальным нігілізмам, кансерватызмам у гістарычнай навуцы і бюракратычным кіраваньнем ёў.

3. БНФ выступае за непарушнасьць права грамадзянаў кожнай нацыянальнасьці разьвіваць сваю культуру і мову, нацыянальную школу, ствараць тэатры, музыкі, культурна-асьветныя таварыствы, выдавецтвы; БНФ -- за шанаваньне і рэальнае бытаваньне рытуалаў і звычайных розных народаў, каляндарна-абрадавых і рэлігійных сьвятаў.

4. БНФ -- за гарантаваньне поўнае суверэнітэт і самастойнасьць Рэспублікі ў галіне культуры, у культурных сувязях, у выдавецкай і іншай культурнай дзьянасьці.

5. БНФ выступае за ўздым культуры, самабытнага і паўнацэннага духоўнага жыцьця кожнага рэлігійна Рэспублікі.

6. БНФ -- супраць манопалізму і дэалягічнае службы, адпаведнае міністэрстваў, інстытутаў культуры. БНФ адмаўляе адміністрацыйна-загаднае ўмяшаньне ў разьвіцьце культуры. Як бліжэйшаму задачу Народны фронт разглядае атэстацыю ўсіх работнікаў, прафэсійна зьвязаных зь ідэалогіяй і культурай, на веданьне беларускай мовы, культуры і гісторыі Беларусі.

7. Павінна быць гарантавана права чалавека на карыстаньне культурнымі набыткамі, на вольнае самавыяўленьне ў культуры, на выбар творчага метаду і стылю, на пошук і эксыперымент -- на аснове агульначалавечых гуманістычных і дэмакратычных прынцыпаў. Непарушным павінна быць права аўтара вырашаць лёс свайго твора і несці адказнасьць за яго (з пасьлядоўным захаваньнем міжнародных нормаў аўтарскага права).

8. БНФ лічыць згубным для разьвіцьця культуры і асьветы Беларусі рэшткавы прынцып іх фінансаваньня. Недапушчальна механічна пераносіць на культуру прынцыпы самаакупнасьці і гаспадарчага разьліку. Клопат пра разьвіцьце культуры і неабходнае матэрыяльнае забеспячэньне яе -- абавязак дзяржавы перад народам, яго культурнай будучыняй. БНФ -- за належнае забеспячэньне матэрыяльнай базы культуры Рэспублікі, якое б дазволіла праводзіць актыўную і суверэнную культурную палітыку. Гэтая база, у прыватнасьці, уключала б у сябе:

- магутнасьці для кругласутачнага шматпраграмага тэле- і радыёвяшчання;
- забеспячэньне выдавецтваў сучаснай тэхнікай (врытэнаборнай, камп'ютэрамі і г.д.);
- рэспубліканскія ўпрыгранісы;
- магутнасьці для вырабу відэатэхнікі, прынтэраў (друкавальных прыставак да камп'ютэраў);
- камп'ютэрны картатэку фонду бібліятэкі, архіваў і музеяў Рэспублікі;
- магутнасьці для аператыўнае кансервацыі і персьпектыўнае рэстаўрацыі ўсіх помнікаў гісторыі і культуры Беларусі.

9. БНФ -- за поўную публічнасьць у культурнай палітыцы, а менавіта:

- за адсутнасьць папярэдняй ідэалагічнай цензуры;
- за адсутнасьць ціску з боку любых арганізацыяў пры публікаваньні, экспанаваньні, паказе твораў мастацтва;
- за зьняцьце непраўданах абмежаваньняў на доступ да мастацкіх твораў і крыніцаў інфармацыі пра культуру; за ліквідацыю ўсіх сьпецфондаў і сьпецсховаў, за адлучэньне дзяржаўнае тямніцы ад сфэры культуры;
- за дэцэнтралізацыю выданьня кніг і перыёдыкі;
- за вышальны ўдзел грамадскасьці ў выпрацоўцы культурнае палітыкі шляхам плебісцытаў па пытаньнях культуры, праз дэбрачынныя мерапрыемствы, зборы сродкаў, талокі на аб'ектах культуры і г.д.

10. БНФ выступае за перагляд выдавецкай палітыкі на карысьць нацыянальнае культуры; за выданьне поўных збораў твораў беларускіх класікаў, за перавыданьне забароненых у часы сталінчыны і застою твораў беларускай літаратуры, за павырэньне перакладаў сусьветнай літаратуры на беларускую мову, за выданьне па-беларуску сусьветнай філасофскае класікі.

11. Нацыянальная культура павінна ўключацца ў сусьветны культурны працэс праз шырокае міжнароднае супрацоўніцтва ў самых разнастайных формах -- ад асабістых культурных кантактаў і вольнага абмену інфармацыяй да шырокага ўдзелу ў міжнародных культурных праграмах і акцыях -- як дзеля выкананьня сваёй адметнай ролі ў гэтым працэсе, так і дзеля стымуляваньня ўласнага культурнага разьвіцьця. Надзённая задача -- выданьне часопіса на замежных мовах пра культуру Беларусі.

12. БНФ -- за цэласнасьць нацыянальнае культуры, супраць яе штучнага падзелу на прагрэсіўную і рэакцыйную, супраць якаснай дыферэнцыяцыі і выключэньня з ухытку яе частак з вульгарна-класавых, кан'юктурна-ідэалагічных меркаваньняў. Рэлігійная культура -- неадлучная частка культуры народу.

13. БНФ -- за ўключэньне ў рэчыва нацыянальнай культуры творчай дзьянасьці і культурных здабыткаў беларусаў, што жывуць за межамі БССР і СССР, за дапамогу ім у рэалізацыі нацыянальных, культурных і моўных патрэбаў, у тым ліку ў стварэньні беларускіх школаў, культурна-асьветных арганізацыяў.

БНФ падтрымлівае імкненьне беларусаў Беларасточчы-

/Працяг на стар. 8/

Матэрыялы да праекту Праграмы БНФ «Адраджэньне»

/Працяг са стар. 7/

ні да захаваньня і разьвіцьця сваёй культуры, выступае за найшырэйшы культурны абмен паміж Беларускай і БССР, лічыць неабходным стварэньне консульства БССР у Беластоку.

Улічваючы гістарычна-культурнае значэньне Вільні (г. Вільнюс Літоўскай ССР) у гісторыі Беларусі, БНФ выступае ў падтрымку беларускага культурна-асьветнага руху ў Вільні і на Віленшчыне, за адраджэньне Віленскага беларускага музея імя І. Луцкевіча і бібліятэкі пры ім, стварэньне беларускіх дзіцячых садкоў і школаў у раёнах Літоўскай ССР зь беларускамоўным насельніцтвам, у Вільні, а таксама ў Латвійскай ССР, РСФСР і г. а.

БНФ лічыць абавязковым шырока інфармаваць грамадзянаў БССР пра жыцьцё беларусаў за межамі Рэспублікі, стварыць адзіны грамадскі каардынацыйны цэнтр па сувязях з суайчынікамі за межамі БССР.

З мэтай аб'яднаньня беларусаў і сяброў беларускага народу ва ўсім сьвеце, дзеля падтрымкі асяродкаў беларускае культуры за межамі БССР Народны фронт прапануе стварыць Міжнароднае Беларускае Таварыства з цэнтральнай сядзібай у Менску. Таварыства будзе арганізавана абмен творчымі і турыстычнымі паездкамі, канферэнцыі, фестывалі, моўныя курсы, перыядычныя Сусьветныя зьезды беларусаў і сяброў беларускага народу.

14. БНФ лічыць найважнейшай умовай захаваньня і разьвіцьця нацыянальнай культуры яе пераемнасьць, непарыўнасьць традыцыяў.

Беручы пад увагу адсутнасьць у БССР персьпектыўнае праграмы разьвіцьця нацыянальнай культуры, БНФ прапануе пачаць распрацоўку навукова абгрунтаванай канцэпцыі і складаньне праграмы ўсебаковага разьвіцьця беларускай культуры на бліжэйшы час і аддаленую персьпектыву. Стрыжнем такой канцэпцыі БНФ лічыць апірыцца на народную культуру, духоўныя каштоўнасьці народу, шматвяковыя здабыткі прафэсійнага мастацтва Беларусі.

Адраджэньне ўсіх відаў традыцыйнай народнай культуры -- надзвычайная задача грамадства. Вырашаць яе трэба мэтанакіраванай дасьледчай, зьбіральніцкай, асьветнай працай, далучэньнем да здабыткаў нацыянальнай народнай культуры ўсяго насельніцтва Рэспублікі, у першую чаргу дзіцяці і моладзі. Таму неабходна шырокае ўвядзеньне беларускага фальклору ды іншых відаў народнай творчасьці ў праграму ўсіх ступеняў адукацыі.

БНФ падтрымлівае ідэю стварэньня навукова-практычнага цэнтра дасьледаваньня і адраджэньня фальклору і традыцыйнага мастацтва.

БНФ выступае за адраджэньне і афіцыйнае прызнаньне традыцыйных народных сьвятаў і звычайў: Калядаў, Вялікцаў, Гуканьня Вясы, Купалля, Даўняк і г. д., нацыянальных дзён памяці: Радаўніцы і Дзядоў; супраць навязваньня людзям штучных абрадаў і сьвятаў.

15. Насыпела патрэба ў істотнай рэарганізацыі ўсёй музейнай справы Беларусі, каб музей сталіся сродкам гістарычнай і культурнай адукацыі народу, яго патрыятычнага выхаваньня, скарбніцай матэрыялізаванай нацыянальнай гісторыі, культуры, духоўнасьці. Неабходны ўсебаковы, аб'ектыўны, без прыхжанасьці, ідэалагічнай зададзенасьці і вульгарнай сацыялізацыі паказ у музейных экспазіцыях гістарычнага шляху Беларусі. Паўстала пытаньне мэтанакіраванай падрыхтоўкі кваліфікаваных музейных кадраў, стымуляваньне іхняе працы.

Неабходна стварыць шэраг музеяў, безь якіх немагчымае паўнацэннае духоўнае існаваньне нацыі: найперш Нацыянальнага гістарычнага музея, Музея пісьменства і кнігі Беларусі, музеяў нацыянальнага беларускага мастацтва, этнаграфіі, архэалогіі, навукі, Нацыянальнага музея прыроды і інш. Патрэбна значна больш рэглянальных гістарычных, краязнаўчых, літаратурных, мемарыяльных, мастацкіх музеяў, музеяў народнай творчасьці і інш.

Патрабуе падтрымкі і стымуляваньня рэспубліканскі краязнаўчы рух.

16. Беларускі нацыянальны тэатр (народны і прафэсійны), мамчы даўнью і плённю творчым гісторыі, выключныя заслугі перад беларускім адраджэнскім рухам, знаходзяцца ў стане заняпаду. З улікам таго, што тэатр -- адна з найважнейшых галінаў культуры, БНФ заклікае адмовіцца ад згубнай практыкі разгляду тэатраў як прыбытковых прапрэемстваў. Беларускія тэатры павінны быць ва ўсіх абласных цэнтрах і іншых буйных гарадах.

17. У Рэспубліцы фактычна адсутнічае нацыянальны кінематограф: ня выхаваны сапраўдныя, з глыбокім веданьнем беларускай культуры, гісторыі, новы нацыянальныя рэжысёрскія і акторскія кадры, не ствараюцца (за адзінкавымі выключэньнямі) мастацкія, дакументальныя і мультыплікацыйныя кіна- і тэлефільмы на беларускай мове. БНФ выступае за стварэньне адпаведнай базы для дубляваньня ўсіх стужак, што трапляюць у кінапракат і на тэлебачаньне Рэспублікі, на беларускую мову, за прыняцьце рашучых захадаў дзеля выпраўленьня становішча ў беларускім кінематографіі.

18. БНФ дамагаецца звароту на Радзіму ўсіх гістарычных і культурных каштоўнасьцяў Беларусі, у тым ліку архіваў, бярэ чынны ўдзел у ахове помнікаў гісторыі і культуры, дамагаецца крымінальнага пакараньня вінаватых у разбурэньні помнікаў. БНФ лічыць неабходным тэрмінова стварыць канкрэтную праграму вывучэньня, аховы і рэстаўрацыі ўсіх помнікаў гісторыі і культуры Беларусі, дамагчыся выкананьня пастановаў па ахове і рэстаўрацыі помнікаў.

19. БНФ патрабуе аднаўленьня народных, гістарычных назваў гарадоў, вёсак, вуліц, плошчаў і г. д., вяртаньня гістарычнай назвы сталіцы БССР -- Менск, а ў персьпектыве перагляду ўсіх назваў, якія не адпавядаюць беларускім гістарычна-культурным рэаліям, будзе дамагацца ўвядзеньня ў назвах вуліц і плошчаў памяці смяю і дачок Беларусі, што ахвяравалі сябе дзеля яе свабоды, незалежнасьці, культурнага росквіту. БНФ патрабуе скасаваньня ўсіх геаграфічных і адміністрацыйных назваў, зьвязаных са сталіншчынай, дэмантаж помнікаў і зьняцьця мемарыяльных дошак асобам, вінаватым у сталінскіх злачынствах.

20. БНФ выступае за ўшанаваньне памяці разбурэных у часы сталіншчыны: за ўстаноўку помнікаў, узьвядзеньне мемарыялаў на месцах разбурэньня і пахаваньня ахвяраў, стварэньне мемарыяльна-інфармацыйнага цэнтру "Мартыралог Беларусі".

21. БНФ лічыць нацыянальную гістарычную сімволіку -- герб "Пагоня", бел-чырвона-белы сьцяг, іншыя геральдычныя сімвалы, сьцягі, спалучэньні колераў, песні -- неадлучнай часткай гісторыі і канцэнтраваным увасабленьнем самасьвядомасьці і кансалідацыі нацыі. Існаваньне сімволікі ў гістарычным часе аб'ектыўнае і не павінна залежаць ад зьмены палітычных і сацыяльных умоваў, ідэалагічнай кан'юнктуры. БНФ выступае за адраджэньне і афіцыйнае прызнаньне беларускай нацыянальнай, гістарычнай, рэглянальнай, гарадской сімволікі, гістарычных патрыятычных песень-гімнаў. БНФ адзначае, што прыняты ў часы сталіншчыны дзяржаўны гімн БССР не атрымаў усенароднага прызнаньня.

22. Прырода -- частка нацыянальнай культуры, магутны фактар фармаваньня нацыянальнага характару, духоўнасьці народу, яго эстэтычнага сьветаўспрыманьня. Разам з экалагічнай аховай асяродзья паўстае неабходнасьць абароны культурна-эстэтычнай каштоўнасьці беларускага ландшафту ад яго разбурэньня ў выніку бяздумнага гаспадараньня, рэалізацыі экалагічна небясьпечных праектаў, бязладнага гарадскога і сельскага будаўніцтва, ігнараваньня шматвяковай народнай будаўнічай традыцыі зь яе законамі гарманічнай арганізацыі асяродзья. Дзеля захаваньня характэрных для рэгіёнаў ландшафтаў, унікальных прыродных комплексаў неабходна стварыць шэраг нацыянальных паркаў, значна павялічыць колькасьць прыродных запаведнікаў, рэстаўраваць, аднаўляць зьнявачаныя чалавекам ландшафты. Павінна быць абавязковай экспэртыза буйных будаўнічых, гаспадарчых праектаў на адпаведнасьць нацыянальна-культурным інтарэсам Рэспублікі.

23. БНФ разглядае фізічную культуру і спорт як частку нацыянальнай культуры і выступае за суверэннасьць Рэспублікі ў гэтай сьферы, за прамыя міжнародныя спартыўныя кантакты і прамое нацыянальнае прадстаўніцтва ў міжнародных спартыўных арганізацыях, за стварэньне Беларускага Алімпійскага камітэту і ўдзел у Алімпійскіх гульнях, чэмпіянатах сьвету і іншых спаборніцтвах нацыянальнай камандай. БНФ -- за масавае разьвіцьцё ў Рэспубліцы народнага спорту (фізкультуры) і рэарганізацыю дзіцячага фізічнага выхаваньня з мэтай палепшэньня фізічнага здароўя насельніцтва Беларусі, за зварот народных спартыўных гульняў і спаборніцтваў, за разьвіцьцё прафэсійнага спорту, арганізаванага на міжнародна прызнаных прынцыпах дзейнасьці, аплаты працы спартсменаў, іх сацыяльнага забесьпячэньня і г. д.

24. БНФ лічыць, што дасьледаваньне беларускай культуры, яе гісторыі і сучаснага стану, яе сацыяльна-эканамічных, філасофскіх, эстэтычных, маральна-этычных, мастацкіх, лінгвістычных і іншых праблемаў павінна стаць прырытэтным кірункам у дасьледчай дзейнасьці навуковых устаноў, кафедраў грамадазнаўчага і гуманітарнага профіляў ВУ.

Адукацыя і навука

БНФ "Адраджэньне" каацітуе, што цяперашняя сістэма адукацыі ў БССР спароджаная камандава-адміністрацыйнай сістэмай і служыць гэтай сістэме. Ёй уласцівая крайняя цэнтралізаванасьць, арыентацыя на знешнія паказчыкі, шаблоннасьць метадаў навучаньня, уніфікацыйны падыход да навучэнцаў, іх бязспраўнасьць, адарванасьць адукацыі ад традыцыяў нацыянальнай і сусьветнай культуры.

Гэтая сістэма не разглядае асобу як самастойную каштоўнасьць, не імкнецца да сумоўя асобаў выкладчыка і вучня, ня ставіць пытаньняў самасьвядомасьці і сама-выхаваньня. Пад маральнасьцю яна найперш разумее ляльнасьць да дзяржавы і яе ідэалогіі. Асноўная мэта цяперашняй сістэмы адукацыі і выхаваньня -- падрыхтоўка рабочай сілы.

Усё гэта нівеліруе навучэнцаў, паралізуе ініцыятыву, выхоўвае двудушнасьць, грамадзянскую апатыю, непавагу да культурных каштоўнасьцяў, нацыянальны нігілізм.

1. Становішча можна зьмяніць шляхам гуманізацыі і дэмакратызацыі школы і ўсёй сістэмы адукацыі. Мэта гуманнай дэмакратычнай школы і адзіны крытэрыі ацэнкі яе працы -- забесьпячэньне асобе максімальнага разьвіцьця і самарэалізацыі. Зьместам адукацыі і мэтай выхаваньня ў такой школе стануць агульнаэтычныя каштоўнасьці, самапавага, імкненьне да самаўдасканаленьня і самаадукацыі, палітычная культура, эстэтычны густ, сьвядомыя адносіны да свайго здароўя і да навакольнага асяродзья, зарэнтаванасьць у асноўных законах прыроды і грамадства, міжчалавечыя адносіны, працоўная культура, творчае выкарыстаньне роднай мовы, веданьне моваў суседніх народаў, атаясамленьне сябе ў нацыянальнай культуры, падрыхтаванасьць да выбару прафэсіі.

2. БНФ лічыць, што пастаянны абнаўленьні працэсу адукацыі больш апраўданы і выгадны эканамічна, чым перыядычныя заповьненія рэформы. Інавацыйная (абнаўленчая) адукацыя, якая б гнутка рэагавала на зьмены ў грамадстве, магчыма пры ўмове творчай свабоды педагога і дэмакратызацыі навучаньня. Такая адукацыя арыентуе на прадбачаньне праблемаў і самастойны пошук іх аптымальнага вырашэньня.

3. Сістэма адукацыі муіць выклічаць стандартнасьць зьместу, формаў і метадаў адукацыі.

4. БНФ перакананы, што для дэмакратызацыі і ўдасканаленьня школынай асьветы трэба: забясьпечыць суверэнітэт Рэспублікі ў галіне адукацыі. Менавіта на рэспубліканскім узроўні павінны вызначыцца асноўныя прынцыпы арганізацыі адукацыі і зьмест базавой адукацыі. Гэты зьмест павінны быць узгоднены паміж самонімі рэспублікамі, а ў рэспублі-

/Працяг на стар. 9/

Матэрыялы да праекту

/Працяг са стар. 8/

- каж арганічна ўваходзіць у кантэкст канкрэтнай нацыянальнай культуры;
 - адмовіцца ад маналіі дзяржавы на адукацыю, забяспечыць магчымасць арганізацыі кааператыўных, дзяржаўна-кааператыўных, хатніх ды індыўідуальных формаў навучання. За Міністэрствам народнай адукацыі БССР пакінуць функцыі каардынацыйнага навукова-метадычнага цэнтра, а таксама органа кантролю за ўзроўнем мінімальнай -- базавай -- адукацыі і захаваннем нацыянальна-моўных прырытэтаў;
 - забяспечыць дыверсіфікацыю школаў, іх раньняе спецыялізацыю; гарантаваць педагогам права выбару зместу, формаў і тэрмінаў навучання, а бацькам і вучням -- права выбараў школы, спецыялізацыі, педагога, а таксама магчымасць навучання экстрэмам;
 - перайсці да дыялогу педагога з вучнем, да метадаў педагогікі супрацоўніцтва, мастацкай педагогікі, метадаў праектаў, да стварэння механізмаў паміж вучобай, творчасцю, гульняй і працай, пазбаўлення дзяцей страху за магчымую памылку;
 - скасваць дробязную алеку настаўніка; яго права на творчасць павінна ахоўвацца Законам і Саюзам настаўнікаў;
 - выдаваць розныя варыянты падручнікаў, праграмаў і метадыку;
 - крытычна і фактычна ўраўнаць права ўсіх дзіцячых і маладзёжных арганізацый у школе;
 - скасваць вайсковую падрыхтоўку. Яе ролю паспяхова могуць выконваць фізкультура і грамадзянская абарона;
 - палегчыць уладкаванне школьнікаў на працу, стварэнне вучнёўскіх кааператываў.
5. Неабходна ўводзіць інтэгратыўныя (аб'яднаўчыя) курсы навук прыродазнаўчага і гуманітарнага цыклаў. Асобная роля на ўсім працягу навучання павінна належаць эстэтычнаму цыклу, трывала зьнітаванаму з гісторыяй і традыцыямі нацыянальнай культуры. Поруч са школай прыродазнаўчага ўхілу прадугледзець у сістэме сярэдняй адукацыі навучальныя ўстановы гуманітарнага профілю, а таксама рэспубліканскі навучальны цэнтр для асабліва адораных дзяцей.
6. БНФ выступае за максімальнае змяняэнне аб'ёму хатніх заданняў школьнікаў, унармаванасць іхняй працы з улікам фізіялагічных магчымасцяў дзіцячага арганізму, уяўленне для школьнікаў 5-дзённага, ня больш чым 40-гадзіннага рабочага тыдня для класнай і хатняй працы, з аптымальным рэжымам харчавання і фізічных нагурузак.
7. Увесь шлях развіцця педагогічнай думкі Беларусі -- гэта гісторыя барацьбы за навучанне на роднай мове і выхаванне ў кантэкстах свае культуры. БНФ лічыць, што ўсе школы, як і іншыя навучальныя ўстановы, павінны выхоўваць свядомых грамадзянаў Рэспублікі. Для гэтага ў праграмах як беларускамоўных, так і іншомоўных навучальных устаноў БССР павінны заняць належнае месца беларуская мова, літаратура і фальклор, гісторыя, мастацтва, культура, географія Беларусі. Насяпела стварэнне канцэпцыі нацыянальнай беларускай школы.
8. БНФ выступае за абнаўленне пачатковых і малакамплетных вясковых школаў і за абмежаванне колькасці вучняў у гарадскіх школах да 300-500 чалавек. Гэта паспрыяе захаванню вёскі як першакрыніцы традыцыйных вартасцяў і гуманізацыі гарадской школы.
9. Асноўным кіраўнічым органам дзяржаўнай школы павінна быць свабодна і публічна абіраная з педагогаў, аучняў, бацькоў, прадстаўнікоў грамадскасці школьнай рада. Рада вызначае стратэгічныя пытанні дзейнасці школы і ажыццяўляе кадравую палітыку.
10. БНФ лічыць, што цяперашняя сістэма дашкольнага выхавання ў Рэспубліцы, як і ўся адукацыйная сістэма, ніwelме асобу, не спрыяе выхаванню ў дзіцяй самастойнага мыслення, эмацыянальнай культуры. Неабходныя эканамічныя захады для забеспячэння ўзгадавання дзіцяці да трох-чатырохгадовага і старэйшага ўзросту ў сям'і, для памяншэння колькасці дзяцей у групях да 10-12 чалавек.
11. Радикальная эканамічная рэформа павінна ўзбагаціць мясцовыя бюджэты, якія змогуць выдзяляць сродкі на адукацыю, сувымерныя з выдаткамі на яе ў развітых краінах.
12. Неабходна аднавіць старадаўнюю беларускую і агульнаеўрапейскую традыцыю аўтаноміі ўстановаў вышэйшай школы: забяспечыць гарантаваць аўтаномію ВНУ, іх экстратэрытарыяльнасць (г. зн. наяўнасць у справе ВНУ і падзел на іх тэрыторыі). Адрадзіць значэнне ўніверсітэтаў як буйных асяродкаў грамадскага жыцця.
13. Навуковыя і навучальныя ўстановы Рэспублікі павінны мець права надання навуковых ступеняў і званняў, а навукоўцы -- права пісаць і абараняць дысертацыі на беларускай мове.
14. Пажадана ствараць новыя ВНУ ў гарадах Беларусі, якія мелі старажытны адукацыйныя традыцыі, у тым ліку адрадзіць універсітэцкую традыцыю ў Полацку, заснаваўшы там Беларускі інстытут гуманітарнай культуры.
15. БНФ лічыць, што насяпела карэнная рэформа беларускай вышэйшай школы, асноўны змест якой -- пераход ад курсавой сістэмы да прадметнай, свабода выбару прадметаў і выкладчыкаў. Трэба адрадзіць статус вольнага слухача ў ВНУ (з правам заняць месца адлічнага студэнта пры добрых выніках у вучобе).
16. Вымагае перагляду цяперашняга скаластычнага сістэма выкладання грамадскіх навук у ВНУ. Для дапамогі фармавання ў студэнтаў свядомай палітычнай пазіцыі і сьветапогляду мэтазгодна выкладаць паліталогію, палітэканомію з эканомікай і гісторыяй вяславіі.
17. Неабходна значна часцей пасылаць студэнтаў на вучобу за мяжу.
18. БНФ патрабуе забараніць прыём студэнтаў на тэрміновую вайсковую службу ў час вучобы. Шляхам да паступовага скасавання вайсковага навучання ў БНУ БНФ лічыць:
- дабраахвотнасць навучання на ваенных кафедрах тых,

Праграмы БНФ "Адраджэньне"

- хто адслужыў у войску;
 - перадачу вырашэння пытаньняў вайсковага навучання самім ВНУ;
 - скарачэнне тэрміну агульных вайсковых збораў.
19. Права студэнтаў павінны бараніць Студэнцкі саюз, незалежны ад адміністрацыі, дзяржаўных і палітычных ініцыятыў. Студэнт ня можа быць выключаны з ВНУ бяз згоды Студэнцкага саюзу. Неабходна забяспечыць крытычнае і фактычнае раўнапраўе розных маладзёжных і іншых грамадскіх арганізацый у механізмах ВНУ.
20. БНФ лічыць, што неабходна распрацаваць новы рэспубліканскі Закон аб адукацыі на аснове прыведзеных меркаванняў. БНФ падтрымлівае ўсе крокі, скіраваныя на перабудову сістэмы асветы ў БССР у напрамку гуманізацыі, дэмакратызацыі і беларусізацыі.
21. БНФ лічыць, што навука і вучоба Рэспублікі не адгрываюць у яе жыцці той ролі, якую павінны выконваць цяпер, калі менавіта прагрэс навукі і тэхнікі вмят у чым вызначае аблічча сьвету, маральны поступ і матэрыяльны дабрабыт чалавека. Навука больш не павінна быць прыдаткам да камандава-адміністрацыйнага механізму і паслухмяным выканаўцам яго загадаў. Насяпела неабходнасьць сапраўднай дэмакратызацыі навуковага жыцця Рэспублікі. Трэба зрабіць абавязковай рэальную выбарнасць кіраўнікоў навукова-даследчых інстытутаў і іх падраздзяленьняў калектывамі гэтых устаноў, забяспечыць права вучоных выказаць свае погляды, незалежнасьць навуковых эксперыментаў і ацэнак ад вядомаснага інтарэсу і адміністравання, цаніць працу вучоных за канкрэтныя вынікі, ліквідаваць матэрыяльную дыскрымінацыю большасці людзей навукі, адмяніць аплату за званьні члена-карэспандэнта і акадэміка.
22. Выкарыстаньне навукова-тэхнічных дасягненьняў павінна ўлічваць эканамічныя, экалагічныя, культурныя і сацыяльныя аспекты, адпавядаць інтарэсам грамадства, нацыянальным інтарэсам Беларусі. Мэтазгодна вылучыць і інтэнсіўна разьвіваць у Рэспубліцы менавіта тыя сфэры і кірункі навукі, найперш фундаментальнай, дзе ёсць перспектыва і магчымасць выйсьці на вядучыя пазіцыі.
23. Цяперашнія формы арганізацыі навуковай дзейнасці часта грубаствякі і неэфектыўныя. БНФ выступае за шырокае стварэнне ў навуковых і навукова-даследчых установах Рэспублікі часовых творчых калектываў, здольных дастаткова хутка вырашаць важныя задачы. Такія калектывы павінны стварацца па выніках конкурсу ідэяў і мець прырытэтынае фінансаванне.
24. Дзейная сістэма пераемнасці пакаленьняў у навуцы, стварэнне жыццяздольных навуковых школаў можа быць забяспечана ператварэннем ВНУ, найперш універсітэтаў, у вядучыя навуковыя асяродкі Рэспублікі. Для гэтага запатрабуецца ўраўнаць фінансаванне ўніверсітэцкай навукі з акадэмічнай, скараціць колькасць студэнтаў на аднаго выкладчыка, ствараць мяшаня творчых калектываў з выкладчыкаў і студэнтаў для вырашэння канкрэтных навуковых задач, у тым ліку выкананьня гаспадарча-разьліковых заказаў.
25. Творчая інжынерная праца, сьмелыя інжынерна-тэхнічныя ідэі павінны стаць асновай багацця Рэспублікі, артыкулам яе экспарту, гарантыяй рэальнай, адчувальнай у штодзённым жыцці кожнага, навукова-тэхнічнай рэвалюцыі. Насяпела прызнаньне інжынернай працы творчым заняткам, падвышэнне матэрыяльнага статусу інжынераў.
26. Поўная або частковая залежнасьць навуковых устаноў ад ваеннага ведамства вядзе да засакрэчвання новых ідэяў і адкрыццяў, пазбаўляе навуковую думку магчымасці свабодна разьвівацца. Антигуманныя мэты ваенных навуковых даследаваньняў дэмаралізуюць вучоных. Посьпехі ў гэтых даследаваньнях не адлястроўвацца на людскім дабрабыце.
- БНФ лічыць, што пацяпленне міжнароднага клімату дазваляе паставіць пытаньне пра пасляваенную дэмілітарызаваньне навукі Рэспублікі. Неабходна абмежаваць тэрмін сакрэтнасці навуковых адкрыццяў і распрацовак.
27. БНФ лічыць першачарговай задачай радыкальную перабудову гістарычнай навукі і адукацыі БССР. Яе неабходна вызваліць ад штучных вульгарна-сацыялагічных схемаў, ідэалагічнай задаценнасці, комплексу гістарычнай прыніманасці і непаўнацэннасці, боязі складаных пытаньняў. Гістарычная навука музіць абавірацца на першакрыніцы і засьведчаныя факты, пісаць сапраўдную, аб'ектыўную, бязь белых і чорных плямаў, гісторыю Беларусі. Тэрмінова трэба ствараць новыя, аб'ектыўныя падручнікі гісторыі Беларусі для ўсіх відаў навучальных устаноў.

Першыя прапановы на конкурс эмблемы

1.

2.

3.

УВАГА ! Конкурс працягваецца ...

ВЫБАРЫ ў МЕНСКУ І НА БЕЛАРУСІ

● Выбары ў Менску

Даводзіцца чуць, як шмат хто, незадаволены вы- падкамі недэмакратычнасьці ў цяперашняй выбарчай кам- паніі і маніпуляцыямі кіруючай бюракратыі, кажа, што ня пойдзе на выбары. У цяперашніх варунках такога стаўленьня да выбараў быць не павінна. Цяпер ніхто ня стане змушаць ісьці галасаваць. Ня хочаш -- ня трэба. Бюракратыя і наменклатура тым часам пойдзе і прагале- сьце за сваіх. Яны будуць толькі задаволеныя такім хо- дам падзей.

А таму -- ўсе на выбары! Неабходна ісьці гала- саваць за прадстаўнікоў народа і выкрэсьліваць зь бі- летэняў кандыдатаў наменклатуры.

У білетэні трэба пакінуць толькі ад- н о п р о зь в і ш ч а -- таго кандыдата, за якога вы галасуеце -- астатнія выкрэсьліць. Калі вы выкрэсь- ліце ўсіх -- білетэнь таксама будзе сапраўдны. Але ня трэба дапісваць туды якія-небудзь свае кандыдатуры. Гэта зробіць білетэнь несапраўдным, а кандыдатуры не ўлічацца. Такім чынам, трэба пакідаць прозьвішча толь- кі аднаго кандыдата, або не пакідаць ніводнага.

Аргкамітэт БНФ "Адраджэньне" разглядаеў пытань- не аб стаўленьні да выбарчай кампаніі. Былі наладжа- ныя сустрэчы сабраў Аргкамітэту з некаторымі кандыда- тамі ў народныя дэпутаты СССР, разглядаючы іх перад- выбарчыя платформы. Ніжэй зьмяшчаем меркаваньні Арг- камітэту БНФ па ўсіх васьмі акругах горада, а таксама думкі ўдзельнікаў руху Народнага Фронту.

1. Па Мейскай-Савецкай тэрытарыяльнай выбарчай акрузе N 566, у склад якой уваходзяць Першамайскі з гарадскім пасёлкам Усходні і Савецкі раёны, балатуеца доктар эканамічных навук Аляксандр Рыгоравіч Хураўлёў. "Мая праграма, -- піша А.Хураўлёў, -- складаецца з трох разьдзелаў і ўключае толькі тры пытаньні, якімі я пра- фесійна валодаю і пра якія магу кампетэнтна гаварыць". У адрозьненьне ад іншых кандыдатаў, што выступа- юць за кардынальную рэформу ў эканоміцы, А.Хураўлёў прапановуе канкрэтную сістэму сацыяльных гарантыяў, якія б маглі засьцярачы насельніцтва ад негатывных зьяваў пераходнага перыяду (рост цэнаў, інфляцыя і г.д.). А.Хураўлёў -- за сапраўдную галоснасьць і дэ- макратызацыю жыцця, за разьвіцьцё нацыянальнай куль- туры і дзяржаўны статус нацыянальных моваў, за лікві- дацыю "наменклатурнага права" бюракратыі.

А.Хураўлёў -- прафесар Рэспубліканскага міжга- ліновага інстытута падвышэньня кваліфікацыі кіруючых работнікаў. Беларус, 1937 года нараджэньня.

Аргкамітэт БНФ заклікае групы падтрымкі Фронту агітаваць за кандыдатуру Аляксандра Хураўлёва і гала- саваць за яго на выбарах.

Па той жа акрузе, што і А.Хураўлёў, балатуеца яшчэ два кандыдаты: палкоўнік М.М.Порубаў (працуе ў Менскай вышэйшай школе Міністэрства ўнутраных спраў СССР) і Ул.Ул.Палішчук -- галоўны ўрач 1-га клінічна- га шпіталю. Па нашых назіраньнях, гэтых кандыдатаў падтрымлівае міліцэйская і партыйна-бюракратычная на- менклатура.

2. Па Менскай-Ленінскай тэрытарыяльнай выбарчай акрузе N 563, у склад якой уваходзяць Ленінскі, Каст- рычніцкі з гарадскім пасёлкам Сокал і Цэнтральны раё-

ны, балатуеца таксама тры кандыдаты.

Аляксандр Альгертавіч Дабравольскі працуе ін- жынерам-канструктарам НВА "Планар". Беларус, 1958 го- да нараджэньня. Яго кандыдатуру вылучылі калегі па працы без падказкі кіраўніцтва. Гэта энергічны і сум- ленны чалавек. Мае абгрунтаваную сацыяльна-эканаміч- ную платформу. Выступае за кардынальную дэмакратыза- цыю грамадства, за адраджэньне беларускай культуры, за дзяржаўнасьць беларускай мовы. Раўна не прымае на- менклатуршчыну і бюракратызм ва ўсіх яго праявах.

Ніл Сымонавіч Гілевіч, І-шы сакратар Саюза пісьменьнікаў БССР, добра вядомы ў рэспубліцы чалавек. Хорава піша і выступае за адраджэньне дзяржаўнага ста- тусу і разьвіцьцё беларускай мовы. Яго пазіцыя больш абачлівая і менш раўна, чым платформа А.Дабраволь- скага. Затое пісьменьнік валодае багатым жыццёвым вопытам. Н.Гілевіч 1931 года нараджэньня, беларус, член КПСС.

Мікалай Сымонавіч Татун працуе наладчыкам-ін- жынерам на ВА "Інтэграл". Ён ня выявіў выразнай пазі- цыі. Яго платформа ўключае агульныя палажэньні іншых кандыдатскіх платформаў.

Аргкамітэт БНФ аддае перавагу двум кандыдатам у гэтай акрузе: Аляксандру Дабравольскаму і Нілу Гілеві- чу. Аднак зразумела, што выбаршчыкі павінны выбраць зь іх аднаго. На жаль, у гэтых варунках, калі галасы мо- гуць падзяліцца, павялічваецца шанец трыцяга -- Міка- лаю Татуна, да якога ў такой сітуацыі пачала прыхільна ставіцца наменклатура. Трэба мець гэта на ўвазе.

3. Па Менскай-Маскоўскай тэрытарыяльнай выбар- чай акрузе N 564, у склад якой уваходзяць Маскоўскі і Фрунзэнскі раёны, балатуеца два кандыдаты, якіх пад- трымлівае наменклатура -- гэта І-шы сакратар Менскага гаркама партыі, член бюро ЦК КПБ, член бюро Менскага абкама партыі, дэпутат Менгарсавета Уладзімір Рыгора- віч Галко і дырэктар вытворчага аб'яднаньня "Белпрам- культура", дэпутат Маскоўскага раённага Савета народ- ных дэпутатаў Анатоль Авяр'янавіч Новікаў.

Аргкамітэт БНФ лічыць, што неабходна выкрэсь- ліваць зь білетэняў абедзьве гэтыя кандыдатуры.

Ул.Галко мае непасрэднае дачыненьне да ганеб- ных падзеяў 30 кастрычніка 1988 года ля Усходніх мо- гілак, калі па волі кіраўніцтва горада і рэспублікі зьніважылі наш народ. Ён мае прамое дачыненьне да га- зеты "Вячэрні Мінск", дзе зьневажаецца праўда. Ён кар- дынальна ўсім спецыялістам і ўладай, валодаючы якой, можна было б шмат у чым дапамагчы людзям, наро- ду, нацыянальнай культуры. Але дапамогі такой мы не адчулі, а наадварот -- убачылі супрацьдзеянне дэма- кратызацыі, адраджэньню нацыі і перабудове. Не выклікае сумненьня, чыя інтарэсы стане адстойваць такі дэпутат.

Гэтак жа зразумелая і пазіцыя А.Новікава, які выяўляе інтарэсы той жа наменклатуры на выпадак, калі ня пройдзе Ул.Галко. Таму адносіны Аргкамітэта БНФ да гэтых абодвух кандыдатаў адназначна адмоўныя. Аргка- мітэт заклікае агітаваць супраць кандыдатуры Ул.Галко.

4. Па Менскай-Заводскай нацыянальна-тэрытарыя- льнай акрузе N 65 (Заводскі з гарадскім пасёлкам Сосны і Партызанскі раёны) балатуеца дырэктар 11-га дзяржаў- нага падшпінкавага-завода, дэпутат Менгарсавета і За- водскага Савета народных дэпутатаў Анатоль Васіле-

/Працяг на стар. 11/

/Працяг са стар. 1/ Зварот камуніста да членаў КПСС

людзі, што выражаюць іх інтарэсы, а на непа- жаданых узводзіцца паклёп. На акруговыя вы- барчыя сходы дэлегацы таксама адбіраліся тендэнцыяна. Такім чынам, адбылося тое, што і павінна было. Там, дзе да кіраўніцтва партыі прыйшлі сапраўды дастойныя і аўтарытэт- ныя людзі, там і выбары прайшлі досыць дэма- кратычна. Але там, дзе ля кіраўніцтва апыну- ліся выпадковыя людзі, сэнсам жыцця якіх зьяўляецца не служэньне народу, а рабскае па- кланеньне наменклатурнаму крэслу, там пайшлі на парушэньне дэмакратыі. Гэтым яны забілі веру ў нашу партыю. Прызнаюся, спачатку я думаў, што гэтая Вандэя характэрная толькі для нашай Рэспублікі, але пасля таго, як на- ведаў Цэнтральную Выбарчую Камісію, прааналі- заваў матар'ялы сродкаў масавай інфармацыі, зразумеў, што барацьба, і прытым барацьба не на жыцьцё, а на сьмерць, ідзе па усёй краі- не. Трэба было бачыць вочы людзей, сапраўд- ных пасланцоў народа, каб зразумець тую сту- пень глыбокага расчараваньня, якую яны адчу- лі ад вынікаў перадвыбарчай барацьбы. Але ж і барацьбы, па сутнасьці, не было. Барацьба магчымая толькі паміж роўнымі супернікамі. А калі адзін, карыстаючыся сваёй сілай, адкідае суперніка забароненым прыёмам, гэта ўжо не змаганьне, а падаўленьне. Падаўленьне волі народу. І хто здзяйсняў гэты гвалт над на- родам? Прадстаўнікі партыі, якія выражаюць

інтарэсы народу. Але у тым і справа, што на- шы партыйныя функцыянеры, што здзяйснялі гэты гвалт, не выражаюць ані волі партыі, ані волі народу.

Сядзеў я некалькі гадзінаў у ЦВК і ду- маў: наколькі ж моцная у нашым народзе вера ў "добрага цара". Як жа трэба было змарда- ваць свой народ, каб ён зноў, праз 70 гадоў пасля таго, як ажыццявіў Кастрычніцкую са- цыялістычную рэвалюцыю, пасля таго, як скі- нуў уладу супаратаў і ўзяў гэтую ўладу ў свае рукі, ізноў ішоў у Маскву па дапамогу.

Хадакі ад народу усё ішлі і ішлі... Ішлі прадстаўнікі ўсіх пластоў яго, ішлі пралетары. Усе мы ў сваёй краіне сталі пра- летарамі, г.зн. класам, пазбаўленым улас- насьці: і рабочыя, і сяляне, і інтэлігенцыя. Таму мы і павінны аб'яднацца, бо мэта і ін- тарэсы ў нас адзіныя -- вярнуць уладу наро- ду, а зрабіць гэта можна толькі адным шля- хам -- праз вяртаньне народу ўласнасьці. Але ня толькі расчараваньне я адчуў у ЦВК. Вы- шаў я адтуль з цвёрдым перакананьнем у по- сьпеху перабудовы. Калі бачыш, як праціна- ецца ад доўгай сьпячкі народ, як ён сам бя- рэцца за вырашэньне свайго лёсу -- верні у посьпех. Народ не перамагчы!

Сядоў В.

Член КПСС з 1979 году, партбилет № 185543310.

Пірава перамога

Шляхі палітычнай барацьбы непрадказаль- ныя. Тым больш ва умовах нашай абсечанай дэ- макратыі, якая яшчэ толькі ствараецца. Існа,

што дэпутатамі стане роўна столькі кандыдатаў, колькі ёсьць дэпутацкіх мандатаў. Астатніх ча- кае, як ні крыўдна гучыць гэтае слова, параза. Але сапраўды ня крыўра прагуляць у сумленнай барацьбе. У сумленнай. На жаль, пра гэта цяж- ка весці размову пры цяперашнім становішчы з акруговымі сходамі, калі бюракратычны апарат мае і стопрацэнтава выкарыстоўвае магчымасьць дэлегаваць на акруговыя сходы большасьць па- жаданых сабе людзей. Але і гэта яшчэ ні бяды. Горш, што бюракратыя ня грэбуе нічым, каб зьніславіць людзей, што насмеліліся усту- піць з ёю ў адкрытае змаганьне.

Акруговы сход Менскай Маскоўскай тэры- тарыяльнай выбарчай акругі № 564 /Маскоўскі і Фрунзэнскі раёны г.Менска/ праходзіў 10 лютага ў памяшканьні Рускага драматычнага тэ- атра. Абмяркоўвалася пяць кандыдатураў: перша- га сакратара Менскага гаркама партыі У.Галко, начальніка ВА "Менскгандальаутатранс" Л.Гор- баля, актора тэатра імя Я.Купалы В.Манаева, загадчыка катэдры Менскага медыцынстыту М.Місюка і генеральнага дырэктара ВА "Бел- пракультура" А.Новікава. Спачатку кандыдаты выступілі са сваімі платформамі, адказалі на пытаньні. Потым пачаліся спрэчкі. З выступаў большасьці тых, хто заклікаў галасаваць за Галко, вынікала, што ў галоўныя апаненты яму залічаны кандыдат БНФ Віктар Манаев. Сам жа Галко нібыта прытрымліваўся нейтралітэту. У сваёй праграме нават выказаўся за плюралізм меркаваньняў і дэмакратызацыю, што пасля атакаў "Вячэрняга Мінску" і падзеяў 30 каст-

/Працяг на стар. 11/

ВЫБАРЫ У МЕНСКУ І НА БЕЛАРУСІ

/Працяг са стар. 10/

віч Зінкевіч і генеральны дырэктар вытворчага аб'яднання "БелаўтаМАЗ", дэпутат Вярхоўнага Савета БССР Міхал Хведаравіч Лаўрыновіч. Аргкамітэт лічыць, што выбаршчыкі акругі, аддаючы перавагу каму-небудзь, будуць адзначаць іх ня толькі па перадвыбарчых праграмах, але і згодна з іх ранейшай грамадзянскай пазіцыяй як дэпутатаў адпаведных Саветаў.

5. Заўважана, што вельмі падтрымлівае наменклатура дэпутата Менгарсавета, генеральнага дырэктара менскага вытворчага аб'яднання "Гарызонт" Аляксандра Аляксандравіча Санчукоўскага, зарэгістраванага кандыдатам у дэпутаты па Менскай-Цэнтральнай нацыянальна-тэрытарыяльнай выбарчай акрузе N 68 (Ленінскі, Кастрычніцкі і гарадскім пасёлкам Сокал і Цэнтральны раёны).

Характэрна, што ў платформах усіх кандыдатаў наменклатуры ці залежных ад яе ёсць змят прапановаў і абяцанняў, якія належаць да кампетэнцыі мясцовых Саветаў, дэпутатамі якіх яны ўсе зьяўляюцца. Незразумела, чаму нельга менавіта там і вырашаць гэтыя праблемы? Магчымасьці ёсць, асабліва ў 1-га сакратара гаркама.

Думаецца, што ня трэба падтрымліваць кандыдатуру і галасаваць за генеральнага дырэктара А.Санчукоўскага.

Мусім заўважыць, аднак, што пры разглядзе кандыдатаў у дэпутаты і іх платформаў мы далёкія ад таго, каб адзначаць іх толькі па фармальным ці сацыяльным прыкметах. У аснову аналізу і назіранняў мы бяром ня толькі праграму кандыдата, але і ягоны рыс характару, індывідуальныя якасьці, узаемаадносіны з людзьмі і кіраўніцтвам, палітычныя схільнасьці і г.д.

З гэтага гледзішча мы лічым вартым падтрымкі кандыдатуру Анатоля Міхайлавіча Васілевіча, дырэктара заводу "Электроніка", які таксама праходзіць па гэтай жа Цэнтральнай акрузе N 68. А.Васілевіч ніякай спагадай наменклатуры на выбарах не карыстаецца, хутчэй наадварот; у сваёй платформе асноўны акцэнт робіць на рэформу эканомікі, бо лічыць яе першопрычынай, якая па-сапраўднаму можа рушыць уперад перабудову грамадства; станюча ставіцца да ўсялякіх незалежных грамадскіх рухаў, падтрымлівае адраджэньне беларускай мовы і культуры. Анатоль Васілевіч 1949 года нараджэньня, беларус, энергічны чалавек, ня схільны бяжыцца гаспадароў усялякіх прасторных кабінетаў.

Трэцім кандыдатам па Цэнтральнай акрузе N 68 зарэгістраваны Дзяміян Цімафеевіч Лескін, член КПСС, камандзір самалёта Ту-154. Дз.Лескін, згодна ягоных словаў, стараецца быць незалежным і ад кіраўнічай наменклатуры і ад дачыненняў зь Беларускай Народнай фронтом. Пасьля гутаркі зь ім нам падалося, што агульная праграма Дз.Лескіна і ягоная пазіцыя прайграе перад платформай і паставай А.Васілевіча.

6. Пазіцыя кандыдата, знаёмства зь ім і ягонай платформай дазваляе нам лічыць, што выбаршчыкі Менскай-Фрунзенскай нацыянальна-тэрытарыяльнай выбарчай акругі N 67 (Маскоўскі і Фрунзенскі раёны) ня зробіць памылкі, калі падтрымаць на выбарах кандыдатуру дырэктара заводу буйнапанельнага домабудаўніцтва N 2 Рыгора Мікалаевіча Падбярэзскага. Яму спагадаюць раён-

ныя партыйныя ўлады. Але, як нам падалося, Р.Падбярэзскі -- ня стаўленьнік наменклатуры. Ён чалавек самастойны.

Платформа Р.Падбярэзскага мае ў асноўным сацыяльна-эканамічны зьмест, вылучаецца канкрэтнасьцю прапановаў і практычным веданьнем справы; накіраваная на палепшэньне жыцьця і ўмоваў працы рабочых. Р.Падбярэзскі прыхільна ставіцца да незалежных грамадскіх арганізацыяў і руху БНФ, падтрымлівае культурнае адраджэньне беларускага народу, выступае за наданьне беларускай мове статусу дзяржаўнай. Гэта чалавек, які мае свае думкі і ўмее разабрацца ў сітуацыі.

Другая кандыдатура па Фрунзенскай акрузе N 67 -- раскройшчыца вытворчага аб'яднання "Прамень" Зінаіда Пятроўна Шэўчык -- таксама падтрымліваецца партыйнай наменклатурай. З.Шэўчык -- прыстойная жанчына, клапатлівая маці, добрая работніца. Толькі ў новым Савеце народных дэпутатаў гэтага ўжо недастаткова. Патрэбнае і палітычнае мысьленьне, і характар, і ўменьне кампетэнтна разьбірацца ў складаных пытаньнях, весці палеміку, абгрунтавана адстойваць сваю пазіцыю, а ня толькі падмацаць руку пры галасаваньні. У гэтым сэнсе кандыдатура Р.Падбярэзскага мае бясспрэчную перавагу. Вельмі важна нашым выбаршчыкам зразумець гэта. Дэпутат народа ня той, хто будзе яго прадстаўляць (як было раней), а той, хто будзе доказна і ўмеа адстойваць яго інтарэсы.

7. Па Менскай-Першамайскай нацыянальна-выбарчай акрузе N 66, у склад якой уваходзяць Першамайскі і гарадскім пасёлкам Усходні і Савецкі раёны, зарэгістраваны толькі адзін кандыдат -- былы акадэмік-сакратар аддзяленьня фізікі, матэматыкі і інфарматыкі АН БССР Уладзімір Архіпавіч Лабунюў. Ужо пасьля рэгістрацыі яго кандыдатуры Ул.Лабунюў асьцяжліва з пасады акадэміка-сакратара. Гэтая кандыдатура выклікае прэчаны і сумненьні, тым больш, што праходзіць яна ў акрузе без канкурэнтаў і выбару ў выбаршчыкаў няма. Мы б раілі ў такім разе проста выкрасьліць яе зь бюлетэняў у час галасаваньня.

8. Дрэннае становішча склалася ў Менскай-Партизанскай тэрытарыяльнай выбарчай акрузе N 565 (Заводскі і гарадскі пасёлкам Сосны і Партизанскі раёны). Тут зарэгістраваны кандыдатамі токар-расточнік Менскага матэрнага заводу Леанід Леанідавіч Дзясюў і намесьнік начальніка ўпраўленьня тэхнічнага кантролю якасьці Менскага трактарнага заводу Пятро Пятровіч Майсіновіч, якому спрыяе кіраўніцтва. Праграма яго ўключае агульныя і кан'юктурныя палажэньні. Пазіцыя малавыразная.

Знаёмства з рабочым Леанідам Дзясювым і зь яго праграмай, поглядамі і пазіцыяй дало магчымасьць зрабіць заключэньне, што гэта прыстойны, сумленны, прости рабочы чалавек, які, на жаль, практычна ня мае выразнай палітычнай пазіцыі і слаба арыентавацца ў падзеях. Гэта кандыдат "прадстаўніцтва", што, як мы ўжо адзначалі, цяпер недастаткова, каб быць дэпутатам. Аргкамітэт БНФ не знаходзіць мажлівым падтрымліваць ніводную з гэтых кандыдатураў. Было б найлепш, каб пасьля 26 сакавіка па Партизанскай акрузе N 565 былі праведзены паўторныя выбары.

/Працяг на стар. 12/

/Працяг са стар. /

Пірава перамога

рычніка прагучала як насмешка. Наўрад ці былі шчырыя і ягоныя адказы на некаторыя пытаньні з залы. Ён, да прыкладу, заявіў, што нічога ня ведае пра тое, што прадукцыя саўгаса Атоліна, прызначаная для забеспячэньня Саўміну і ЦК, вырашчаецца без прымянення хімікатаў; сказаў, што на Менскім мясакамбінаце няма ніякага адмысловага цэху, які забяспечвае спецазаказы ЦК і Саўміну. Як высьветлілася пасьля сходу, многія вострыя пытаньні, зададзеныя Галко пісьмова, -- у прыватнасьці, аб ягонай ролі ў падзеях 30 кастрычніка, -- ён наогул утаіў ад залы. Можа, не хацеў хваляваць прысутных?

Абмеркаваньне ж кандыдатуры Манаева было зьведзенае да крытыкі асобы і ані ня тычылася праграмы. І галоўнай картай тут была разиграная чутка, пушчаная дзеля дыскредытацыі кандыдата БНФ. Не выкарысталі неўзабаве пасьля таго, як Манаеў адказаў на пытаньне, з якімі існуючымі законамі ён ня згодны і што мяркуе зьмяніць у першую чаргу. "Палажэньне аб выбарах, -- шчыра адказаў Віктар і прывёў довады на карысьць таго, што адмена акруговых сходаў здме бар'ер паміж кандыдатамі ад калектываў і усімі выбаршчыкамі, дасць ім права самім, напярэці выбіраць самых дастойных. Гэта быў, безумоўна, смелы выпад у адрас залы, дзе, як падкрэсьлівалі некаторыя прамоўцы, далёка ня ўсе былі дэмакратычна абраныя ад сваіх калектываў. Толькі Віктар скончыў адказваць на пытаньні,

як была зачытаная ўголас запіска, дасланая таварышам Задора, у якой сьцьвярджалася, што В.Манаеў быў замязаны ў крмінальнай справе. Манаеў з трыбуны адказаў, што да суда ніколі не прыцягваўся і пад сьледствам ня быў. А потым заявіў, што 7 летага яго выклікалі да начальніка сьледчага адзеду УУС Менгарвыканкама, які недвухсэнсоўна намякнуў, што, калі Манаеў ня спыніць сваю палітычную барацьбу, яго чакаюць вялікія непрыемнасьці. "Ганьба!" -- пачулася ў зале, пасьля чаго старшыня акруговай камісіі М.А.Залеўскі голасна прачытаў заяву з брудным паклёпам у адрас Манаева. І толькі пасьля гэтага паведаміў, што па справе, пра якую ішла размова ў зале, В.Манаеў праходзіў у якасьці сьведкі.

Каментары, як кажуць, залішнілі. Застаецца толькі канстатаваць, што ў наўнасьці папярэдні шантаж і публічная абраза грамадзяніна СССР. Што адбывалася гэта ў прысутнасьці першага сакратара Менскага гаркама партыі Ул.Галко, пры ягонай маўклівай згодзе. А яшчэ заявіць вось пра што. Выклікае абурэньне: як магчыма, дабіваючыся высокага гонару дэпутата, дапускаць абразы, як можна выступаць за прававую дэмакратычную дзяржаву і патурчыць беспакараннасьці? Людзі, якія культывуюць такіх адносін, рызыкуюць стаць урошце рэшт іх ахвярай...

Як ні стараліся прыхільнікі Ул.Галко, у яго зьявіўся усё ж канкурэнт у асобе А.Новікава, за якога таксама прагаласавала большасьць. Так што наперадзе цікавая барацьба. Вядома, калі А.Новікава не угавораць зьняць сваю кандыдатуру. Такое таксама магчыма... Р.С. Як стала вядома ўжо пасьля напісань-

ня гэтага артыкула, А.Новікаў практычна ня удзельнічае ў перадвыбарчай кампаніі, што раўназначна ягонай адмове ад палітычнай барацьбы. Вось так.

А.Грузьдзіловіч

Гэта і ёсць перабудова на справе...

1. ЛІСТ З ПРУЖАНАЎ

7 летага гэтага году ў Пружанах адбылася сустрэча выбаршчыкаў з кандыдатам у народныя дэпутаты СССР па Кобрынскай тэрытарыяльнай выбарчай акрузе Я.Я.Сакаловым.

Сустрэча ў многіх прысутных выклікала расчараваньне, незадаволенасьць. Яна праходзіла па распрацаваным сцэнарыі, ня быў устаноўлены ў зале мікрафон, чым прымусілі падаваць пытаньні толькі ў пісьмовай форме. Адзінаццаць алілуйшчыкаў на ўсе ладны расхвальвалі заслугі кандыдата, адначасова, як і некалі, выпрошвалі то спартовы комплекс, то дом для ветэранаў, то тарную дошчачку /КВМ/, то магчымасьць купіць у Пружанах сыр, які тут вырабляецца, каб яго ня красьці.

Выбаршчыкі так і не даведзіліся, якая асабістая перадвыбарчая платформа кандыдата. Ён яе выклаў літаральна так: мая платформа -- гэта рашэньні 27 зьезда КПСС і 19 партканфэрэнцыі, гэта рашэньні Пленумаў ЦК КПСС і ЦК КПБ. Калі ж кандыдат пусьціўся ў пераказ "Краткаго курса історыі ВКП/б/", пачаўшы з будаўніцтва Днепрагэса, падцягваньня "ремешков" і скончыўшы пасьляваеннай адбудовай, многіх зьбянтэжыла, з якой непры-

/Працяг на стар. 12/

ВЫБАРЫ У МЕНСКУ І НА БЕЛАРУСІ

/Працяг са стар.11/

● Выбары на Беларусі

У Рэспубліцы зафіксавана 19 "аднакандыдатных" акругаў (разам зь Менскай-Першамайскай № 66). Характэрная прымета: амаль па ўсіх "аднакандыдатных" акругах зарэгістраваныя кандыдатамі ў дэпутаты высокапастаўленыя партыйныя і дзяржаўныя кіраўнікі (апрача некалькіх чалавек -- настаўніцы, дырэктара школы, камбіната і г.д.). Прывіты ў 15-ці з гэтых акругаў адразу вылучалі толькі аднаго кандыдата. Ніхэй зьмяшчаем сьпіс "аднакандыдатных" акругаў.

Тэрытарыяльныя выбарчыя акругі

1. № 549 Кобрин -- Я.Я.Сакалоў, 1-ы сакратар ЦК КПБ.
2. № 554 Полацк -- М.І.Дземьняцкай, сакратар ЦК КПБ.
3. № 556 Н.Беліца -- А.С.Камай, 1-ы сакратар Гомельскага абкама КПБ.
4. № 558 Мазыр -- М.С. Фяськоў, дырэктар сельскай школы.
5. № 569 Маладзечна -- Ул.М.Калачык, ген.дырэктар камбіната.
6. № 570 Слуцк -- Г.С.Тарнаўскі, пракурор БССР.

Нацыянальна-тэрытарыяльныя выбарчыя акругі

7. № 66 Менская-Першамайская -- Ул.А. Лабунюў, былы акадэмік-сакратар АН БССР.
8. № 69 Менская-сельская -- Ул.Г.Еўтух, 1-ы нам. Старшыні СМ БССР.
9. № 70 Барысаў -- А.І.Касьценка, камандуючы войскамі БВА.
10. № 71 Маладзечна -- Г.С.Таразевіч, Старшыня Прэзідыума ВС БССР.
11. № 73 Стоўбцы -- А.А.Малафееў, 1-ы сакратар Менскага абкама КПБ.
12. № 75 Баранавічы -- Ю.М.Хусалінаў, нам. Старшыні СМ БССР.
13. № 76 Кобрин -- Я.Г.Білякевіч, настаўніца.
14. № 77 Лунінец -- А.А.Зеляноўскі, 1-ы сакратар Брэсцкага абкама КПБ.
15. № 87 Мазыр -- В.Г.Балуеў, Старшыня КДБ БССР.
16. № 88 Рэчыца -- А.А.Грахоўскі, старшыня Гомельскага аблвыканкама.
17. № 90 Ваўкавыск -- М.С.Ігруноў, 2-гі сакратар ЦК КПБ.
18. № 92 Ашмяны -- Л.Г.Кляцкоў, 1-ы сакратар Гродзенскага абкама КПБ.
19. № 95 Бабруйск -- І.І. Корбутаў, камандуючы Паўночнай групай войскаў.

Вось пачырк наменклатуры! Яны і тут не абшліся без прывілеяў, бо ў "аднакандыдатных" акругах у бюлетэнях будзе толькі адно прозьвішча. Відавочна, што людзям не пакадаць нават магчымасьці выбару. Але не забывайма, што за намі застаецца права выкрасьліць гэтага адзінаго кандыдата. І трэба гэтае права выкарыстаць.

Будучы кіраўнікамі не па нашай волі, майчы ўладу, яны давалі нашу Бацькаўшчыну да крызіснага стану,

да экалагічнае катастрофы, да зьнявагі нашай мовы, да закрыцьця нашых нацыянальных школаў. Яны хаваюць ад нас ня толькі нашу вялікую праўдзівую гісторыю, але ня кажучы праўду пра сьмяротную бяду -- чарнобыльскую катастрофу. Наша чалавечая, народная энергія марнуецца. Наша культура глуміцца, горшыцца зямля і людзі. Бюракраты ня дбалі пра ўсе гэтае нават тады, калі іх прасілі, патрабавалі, пісалі лісты і петыцыі. Самі яны харчунца са сьпецамагазінаў, лечацца ў сьпецшпітальных, адпачываюць на сьпецкурортах. Ці можа хто думае, што яны і іх сем'і ядуць бульбу зь нітратамі, капусту са стронцём, мяса з цэзіем? Навошта нам ізноў выбіраць сабе на шыю такіх начальнікаў-дэпутатаў? Хіба можна забыць, як 30 кастрычніка леташняга года на дзяды ў Менску па загадзе такіх кіраўнікоў зьняважылі наш народ і ўсіх нашых памёрлых і забітых продкаў! Ніводнаго голасу за наменклатуру!

Некаторыя зь яе прадстаўнікоў зарэгістраваныя таксама ў "двухкандыдатных" акругах. Вось яны, гэтыя нацыянальна-тэрытарыяльныя акругі і кандыдаты:

1. № 80 Глыбокае -- Ул.В.Грыгор'еў, 1-ы сакратар Віцебскага абкама КПБ; А.П.Сесіцкі, дырэктар саўгаса.
2. № 82 Орша -- С.А.Важкевіч, 1-ы сакратар райкама; Г.І.Вяткіна, дырэктар фабрыкі.
3. № 83 Полацк -- М.В.Кавалёў, Старшыня Савета Міністраў БССР; Г.Т.Расьлевіч, дырэктар ВА.
4. № 94 Магілёў-с. -- В.Ф. Кебіч, Старшыня Дзяржплану БССР; Лукашанка А.Р., дырэктар саўгаса.
5. № 96 Крычаў -- В.С.Лявонаў, 1-ы сакратар Магілёўскага абкама КПБ; В.Я.Галаўнёў, служачы.

Пры галасаваньні трэба быць вельмі ўважлівымі. Кабіны на выбарчым участку ці пакоі павінны быць разьмешчаныя так, каб кожны, хто галасуе, мог празь іх прайсьці, кірунчыся да урны. Не забудзьцеся выкрасьліць зь білетэняў тых, супраць каго вы галасуеце. Карыстайцеся шарыкавай ручкай ці фламастарам.

Галасаваньне -- гэта толькі палова справы. Неабходна наладзіць грамадскі кантроль за дзейным падліковым камісіяў на ўсіх выбарчых участках і ў акруговых камісіях. Па Законе аб выбарах (арт.7) гэта могуць ажыццяўляць давераныя асобы кандыдатаў, прадстаўнікі органаў інфармацыі (друк, тэлебачаньне, радыё), прадстаўнікі працоўных калектываў, грамадскіх арганізацыяў, сходаў выбаршчыкаў. Прадстаўнікі працоўных калектываў абідацца на агульных сходах устаноў, прадпрыемстваў і арганізацыяў. Ім выдаецца і завяраецца адміністрацыяй адпаведнае пасьведчаньне, дзе сказана, што гэты грамадзянін рашэньнем агульнага сходу прызначаны прадстаўніком калектыву і мае права ажыццяўляць грамадскі кантроль у час галасаваньня і падліку галасоў на выбарах народных дэпутатаў ССРСР. Пра гэта трэба своечасова паведамаць у адпаведную выбарчую камісію.

Абраньне прадстаўнікоў працоўных калектываў (прывіты ў неабходнай колькасьці) абавязкова трэба правесці. Інакш няма гаранты ад фальсіфікацыяў у час падліку галасоў. Успомнім ранейшыя 99,98 працэнта. Таму грамадскі кантроль неабходны.

Па доручэньні Аргкамітэту БНФ "Адраджэньне" агляды зрабіў Зянон Пазыняк

/Працяг са стар. /

ЛІСТ З ПРУЖАНАЎ

ванай сімпатый ён назваў "бацьку народа" Іосіфам Вісарыянавічам.

Зьскрануючы праблему беларускай мовы /было пытаньне, якога ён не насьмеліся зачытаць/, кандыдат у некалькіх фразях выказаўся за пашырэнне беларускай мовы ў Рэспубліцы. Але нічога не сказаў, што ён сам робіць і думае рабіць у гэтым напрамку, каб беларуская мова заняла ў Рэспубліцы месца, якое ёй належыць па праву. І тут жа перайшоў да шматслоўнага разважаньня пра неабходнасьць ведаць замежную мову, пра хібы яе выкладаньня ў школе. Атрымліваецца, што яго больш хвалюе лёс замежнай мовы, чым беларускай.

Свае адносіны да БНФ і самадзейных аб'яднаньняў кандыдат выказаў так: «У рэспубліцы няма Народнага фронту, я і бюро ЦК КПБ да яго ставімся "отрицательно". Возьмем Прыбалтыку: усюды групы, на чале якіх -- экстрэмісты, а моладзь даверлівая, ідзе за імі. Трэба моладзь выводзіць з-пад уплыву гэтых экстрэмістаў, а іх саміх "разоблачаць". Як у гэтай сувязі разумець вядомыя словы В.Мядзведзева ў часопісе "Коммунист" /№ 17, 1988; "Навіны" таксама перадрукоўвалі гэтае выказваньне, гл. № 1 1988. -- Рэд./?

Распавядаючы пра сваю сустрэчу з вязьнем сталінскага канцлагера, кандыдат пачаў гаварыць пра даносчыкаў. Маўляў, яму кожны дзень прыносяць папку, а то і цэлы том гісторыі-даносаў, а тады іх было мноства. Гэта вядомы сусэд пасадзіў. Атрымліваецца,

што за ўсім людзі самі вінаватыя, бо правакавалі рэпрэсіі. І тое, што беларуская мова ў Рэспубліцы ў загоне, на думку кандыдата, вінаваты сам народ. А кіраўніцтва тут, выходзіць, не вінаватае. Дзіўная логіка!

Многія выбаршчыкі разгубленыя: як сталася, што па Кобрынскай тэрытарыяльнай акрузе зарэгістраваны толькі адзін кандыдат? Ці не спецыяльна гэта зроблена? Значыць, эню выбары без выбару? І яшчэ адно пытаньне узнікае. Чаму па Кобрынскай акрузе два кандыдаты з трох раптоўна пры рэгістрацыі зьявілі свае кандыдатуры?

Мы на гэтай сустрэчы прысутнічалі і пацьвярдваем праўдзівасьць напісанага:

І.Здановіч, Г.Сарока,
М.Папена, В.Рачко
/група падтрымкі БНФ/.

2.ДУМКІ АБ ПЕРАБУДОВЕ

/ 3 газэтаў аднаго дня /

1. "Перабудова -- гэта непазрэды працяг Кастрычніка".
М.С.Гарбачоў. -- "Звязда", 14.10.1987/.
2. "Перабудова -- гэта апошні шанц на будучыню".
Г.Красьнік. -- "Літаратурная газета", 14.10.1987/.
3. "У мінулым годзе прадукцыянасьць кароў у раёне павялічана на 570 кілаграмаў, за 9 месяцаў гэтага году -- яшчэ на 361. Да ўзроўня 1985 года ў 1,6 раза узраслі прыбаўленьні ў вазе буўнай рагатай жывёлы, больш чым у два разы -- прыбаўленьні ў вазе сьвіней. Вось гэта і ёсьць перабудова на справе".
А.А.Сакалоў, 1-ы сакратар КПБ. -- "Звязда", 14.10.1987/.

3.ВЫСТУП ЯФРЭМА САКАЛОВА

"Звязда", 1981, 12 лістапада /падаем правапісам арыгінала/:

Мітынг прадстаўнікоў працоўных рэспублікі, партыйных, савецкіх, прафсаюзных і камсамольскіх арганізацыяў, прысьвечаны прывітанню Генэральнага сакратара ЦК КПСС, Старшыні Прэзідыума Бярхоўнага Савета СССР таварыша Д.І.Брэжнева працоўным Беларускай ССР.

/.../ Слова атрымаў першы сакратар Брэсцкага абкама КПБ Я.Я.Сакалоў:

Павананьня таварышы! Мы толькі што з вялізарнай увагай і вялікай удзячнасцю выслухалі цёплыя словы прывітаньня таварыша Д.І.Брэжнева. Гэта віншаваньне з'яўляецца яшчэ адным сведчаннем таго, як ленынскі Цэнтральны Камітэт партыі, асабіста Леанід Ільіч Брэжнеў уважліва сочаць за справамі нашай рэспублікі, з якой паўнатай і паслядоўнасьцю ў стылі іх дзейнасьці строга патрабавальнасьць спалучаецца с сапраўды бацькоўскімі клопатамі аб людзях працы.

І сёння, з гэтай трыбуны, яшчэ раз хочацца сказаць, што ў партыі і краіне складлася абстаноўка ўпэўненасьці і дзелавітасьці, высокай патрабавальнасьці і разам з тым вялікага давер'я і павагі да кадраў, усіх працаўнікоў, што стварае яшчэ большы прастор для творчага пошуку і ініцыятывы ва ўсіх сферах нашага жыцця.

У сувязі з надыходаўчым сямідзесяціпяцігоддзем /да дня нараджэньня Д.Брэжнева заставалася больш за месяц. -- Рэд./ мы го-

/Працяг на стар.13/

ВЫСТУП ЯФРЭМА САКАЛОВА

рача жадаем дарагому Леаніду Ільчу далейшай плённай дзейнасці на карысць нашай партыі і народа, у імя перамогі вялікіх ідэалаў камунізму і міру, дзейнасці, якая для усіх нас служыць узорам і натхняючым прыкладам /.../

«Над нами мессеры кружыліся»

5 сакавіка 1989 г. жыхары Фрунзенскага раёну Менска назіралі незвычайную з'яву — сінтэз эпохаў. 5 сакавіка 1953 г. памёр "бацька народаў" і роўна праз 36 гадоў нагадаў пра сябе. У гэты дзень у Палацы культуры тонкасуконнага камбінату павінна была адбыцца сустрэча выбаршчыкаў з кандыдатамі ў народныя дэпутаты СССР дырэктарам КПД-2 МВАД т. Падбярэзскім, рабочай МВАА "Прамень" т. Шэфчык і першым сакратаром Менскага гаркаму партыі т. Галко.

Асофа апошняга, ягоны ўклад у перабудову, погляды на дэмакратыю настолькі добра вядомыя менчукам, што частка іх вырашыла выказаць павагу і за гадзіну да пачатку слоў у Палацы культуры прывітаць партыйнага лідэра. Засвоіўшы першую ступень дэмакратычнага волевыяўлення, так званую мітынгавую дэмакратыю, працоўныя Фрунзенскага раёну сабраліся на плошчы перад Палацам, трымаючы ў руках плакаты са зместам, альтэрнатыўным праграме Галко: "Не — стаўленікам бюракратыі!" "Скасаваць спецыяльмеркавальнікі!" і інш.

Але ўлады прапанавалі прысутным мерапрыемства, якое чымсьці нагадвала парад фізкультурнікаў 30-х гадоў. Каб людзі не пачулі лішняга ад суседа, а галоўнае — ад саміх сябе, прыгналі аўтобус "Агітацыйны" з магутным рэпрадуктарам. Голас Пугачовай у які ўжо раз перакрываў:

Всё могут короли!

І усё ж людзі хацелі абмеркаваць лепшыя якасці кандыдата Галко ў больш сур'ёзнай абстаноўцы. Яны адыйшліся ў зацішны куток пляцоўкі за палацам, куды аўтобус ня здолеў дабрацца. Мітынг пачаўся.

Урача дарослага інфекцыйнага шпіталю Т. Хоціну хвалявала кансалідацыя кляну партыйна-бюракратычнай эліты на прынцыпе парушэння сацыяльнай справядлівасці. Прыкладна да тых жа высноў падводзілі і выступы сельскага будаўніка Б. Забалотніка, пенсіянера Н. Якімовіча. Многія прапанавалі байкатаваць выбары. Але большасць пагадзілася на тым, што сёння пасіўны пратэст — нерацыянальна. Прамоўцы на мітынг зьявілі ўвагу на новы Закон аб выбарах: хто выйграе, калі сумленны чалавек ня пойдзе галасаваць?

На мітынг сабраліся ня толькі аднадумцы. Шакуль настаўнік Коорусеў распавядаў пра тое, як у СШ № 51 кабінетна прызначаліся людзі на сход па вылучэнні Галко ў кандыдаты, рыхтаваўся да выступу сакратар парткама аб'яднанняў грузавога аўта транспарту Лявонаў. Дачакаўшыся сваёй чаргі, ён абрынуў на галовы прысутных лічом пасудаваных кватэраў і паліклінікаў, крамаў і дзіцячых садкоў. Але лічбамі сёння здзівіць цяжка, а кватэрамі усё яшчэ немагчыма.

Людзі працягвалі абмяркоўваць вынаходніцтвам кандыдата Галко. Выказваліся меркаванні, што менавіта яму належыць аўтарства на бачаных раней менчукам! формаў і метадаў дэмакратыі — "газетны прэсінг", "сылезачечны плуралізм" і "гумовы парламентарызм".

І усё ж чагосьці на парадзе фізкультурнікаў бракавала. "Старыя кадры" з настальгічна туюг паглядалі на неба і, урэшце, дачакаліся. Тут ужо напросту хочацца перайсці ў былыя канр: "Наляцелі сталінскія сокалы, печалі кружылі над галовамі..." Ён вырашылі пачаць народ авіяцый — некалькі "куку-

рузьнікаў" закладалі віражы над натоўпам. Усё, як калісьці: бравурная музыка, транспаранты, авіяцыйныя гуляньні...

Прысутныя кожны па-свойму ацанілі гэты падзеі. Хтосьці папытаўся ў суседа "Стынгер", хтосьці зацягнуў "Над нами мессеры кружылі..." Жарты былі горкія. Неяк ня верылася, што сінтэз часоў магчымы.

А Галко на сустрэчу з выбаршчыкамі так і не з'явіўся. Паграбаваў народнай любоўю. Астатнім кандыдатам давялося змагацца самім. Да гонару Падбярэзскага, ён здолеў завалодаць увагаю аўдыторыі і прывабіць людзей канкрэтнымі прапановамі сваёй сацыяльна-эканамічнай платформы, хаця ў такой атмасферы гэта было вельмі і вельмі няпроста. Адказваючы на пытанні, кандыдат выказаўся ў падтрымку

ідэі Беларускага Народнага Фронту, а таксама крыху паўшчуваў Ул. Галко, які не з'явіўся на спатканьне, чым толькі яшчэ больш распаліў і без таго палкае народнае пачуццё. Што да стваральніцы шырока вядомага мінскага абутку Шэфчык, то яна так і ня здолела растлумачыць прысутным шляхі здзяйснення сваёй праграмы. Уласна, на гэтым сьвята дэмакратыі і скончылася. Для людзей яно з'явілася яшчэ адным доказам неабходнасці змаганьня з "вандэяй". Інакш ля выбарчага участку Фрунзенскага раёну могуць з'явіцца танкі, упрыгожаныя стужкамі, лямпакамі і транспарантамі: "Галасуйце за Галко!" і дэмакратыя, нібы паралітык, зноў усядзецца ў сваё інваліднае крэсла.

В. Мартыненка

ГЭТА ЦІКАВА:

В КОМИТЕТЕ ПАРТИЙНОГО КОНТРОЛЯ ПРИ ЦК КПСС

"Партийная жизнь", № 23, сьнежань 1981.

Проверкой поступившего в КПК при ЦК КПСС письма установлено, что, несмотря на известные постановления партии и правительства о борьбе с пьянством, на Минском тракторном заводе продолжается практика проведения различного рода вечеров и банкета с распитием крепких спиртных напитков. Организуются они, как правило, с ведома парткома и администрации завода в одной из столовых заводоуправления. По графику, составленному комитетом комсомола, здесь проводились в праздничные дни «огоньки», на которых участникам продавалась водка. На складе столовой для этих целей даже создавался запас спиртоводочных изделий.

В августе с. г. в связи с 50-летием со дня рождения главного инженера, первого заместителя директора производственного объединения «Минский тракторный завод» И. И. Демченко с ненужной помпезностью было организовано его чествование. Задолго до юбилея в типографии были отпечатаны биографическая справка о юбиляре и приглашения, направленные затем от имени «оргкомитета» на различные предприятия г. Минска и на многие предприятия и в научные учреждения страны, имеющие производственные связи с Минским тракторным заводом.

После официальной части, на которой т. Демченко были вручены специально изготовленная на заводе юбилейная медаль и ряд дорогостоящих сувениров, приобретенных на собранные с подчиненных деньги, в кабинете юбиляра состоялось «символическое», а затем вечером, в столовой заводоуправления специальное чествование с обильным распитием спиртных напитков. В этой коллективной выпивке приняли участие более 60 человек, в том числе заместители директора и главного инженера, начальники цехов и других служб, некоторые руководители предприятий города Минска и приглашенные из других городов, а также секретарь парткома В. Г. Галко и председатель профсоюзного комитета Г. И. Чухнаков.

В период проверки В. Г. Галко, И. И. Демченко и Г. И. Чухнаков вели себя неискренне, необоснованно пытались отрицать факт грубого нарушения ими партийной морали. Они не дали партийной оценки случившемуся. Председатель профсоюзного комитета т. Чухнаков, например, заявил, что проходило все, на его взгляд, «в пределах допустимого, без лишнего выпивания и шума». Секретарь парткома т. Галко уверял, что «мероприятие по случаю юбилея т. Демченко прошло стандартно, не выходило за рамки ранее проводимых подобных мероприятий».

Минский горком Компартии Белоруссии, рассмотрев вопрос о нарушениях, допущенных при чествовании главного инженера объединения «Минский тракторный завод» И. И. Демченко, отметил, что они стали возможными вследствие допущенной со стороны этого руководителя личной нескромности, а также проявленной беспринципности секретаря парткома В. Г. Галко, председателя профкома Г. И. Чухнакова и недостаточной воспитательной работы Партизанского райкома партии среди руководящего состава.

Членам КПСС И. И. Демченко объявлен строгий выговор с занесением в учетную карточку, Г. И. Чухнакову — строгий выговор и В. Г. Галко — выговор.

Намечены меры по усилению воспитательной работы в коллективе объединения и предупреждению подобных явлений.

3 адкрытага ліста суполкі «Крывіч»

ДА УСІХ ВІБАРШЧЫКАЎ
МАЛАДЗЕЧАНСКОЙ НАЦЫЯНАЛЬНА-ТЭРЫТА-
РЫЯЛЬНАЙ ВІБАРЧАЙ АКРУГІ № 71

У рэдакцыі газет
"Святло камунізму" /г. Маладзечна/,
"Шлях перамогі" /г. Білейка/,
"Працоўная слава" /г. Валожын/,
"Нарачанская зара" /г. Мядзель/,
"Ленінскі сьцяг" /г. Лагойск/,
"Навіны БНФ".

26 сакавіка адбудуцца выбары народных дэпутатаў СССР. Партыйныя і савецкія ўлады нашай маладзечанскай нацыянальна-тэрытарыяльнай выбарчай акругі № 71 зрабілі усё, каб зарэгістраваць адзінага прызначанага для акругі кандыдата ў дэпутаты, каб у яго не было канкурэнтаў. Так, ошу па сутнасці сарваць сход па месцы жыхарства ў т. мала-

дзечна, а ўсе незапланаваныя кандыдаты былі вымушаны зняць свае кандыдатуры. Выходзіць, што пасля 19 партыйнай канферэнцыі, у часы дэмакратызацыі наша права на выбар зноў падмяняецца хлуслівым фарсам, параднай кампаніяй! Адзіны кандыдат, зарэгістраваны па нашай нацыянальна-тэрытарыяльнай акрузе № 71 — высокі госьць зь Менску Г. С. Таразевіч.

Але ж Старшыня Прэзідыума Бярхоўнага Савета БССР Г. С. Таразевіч ужо зьяўляўся дэпутатам Бярхоўнага Савета СССР у папярэднія гады. І сёння цяжка паверыць, што чалавек, які быў адным са стваральнікаў застою на Беларусі, заўтра стане ад нашага імя рабіць перабудову.

3 адкрытага ліста суполкі «Крывіч»

Гэта пры ім у рэспубліцы пагоршылася экалагічная сітуацыя — паветра, зямля і вада. Бяздумная меліярацыя, высечка лясоў, насаджэнне шкодных для здароўя чалавека прадпрыемстваў. Карту радыяктыўнага забруджвання тэрыторыі Рэспублікі, дзе ёсць і нашыя Пяршаі, мы атрымалі толькі праз тры гады пасля аварыі на Чарнобыльскай АЭС.

Гэта пры ім жыццёвы ўзровень чыноўнікаў працягваў разка адрознівацца ад узроўня жыцця народа.

Гэта ён — адзіны ў свеце прэзідэнт рэспублікі, беларус па пашпартце, які не карыстаецца мовай свайго народа.

Так, ён ведае шмат прыгожых словаў, але мы маркуем па справах. Цяпер мы чулі праграму кандыдата Г.С.Таразевіча, якую ён чытаў з трыбуны, і ведаем, што ён нічога не збіраецца мяняць у нашым рэальным жыцці. Яму добра і так. Яму хапае і мяса, і лекаў, і час-

тага паветра, і уласнага культурнага ўзроўню. Але ўсяго гэтага не хапае нам.

26 сакавіка ўсе мы прыйдем на выбарчыя участкі. Адзіны выбар, адзінае права, якое далі нам сённяшнія ўлады — пакінуць або выкрасьліць прозьвішча Г.С.Таразевіча са сваіх выбарчых білетэняў. У нас няма аргументаў за гэтага кандыдата. Вера ў перабудову і лепшую будучыню для нашых дзяцей падказвае нам прагаласаваць супраць яго.

Маладзечна Ліст прыняты на сходзе сяброў суполкі «Крывіч» 23 лютага 1989.

СУПОЛЬНА, ГРАМАДОЮ

За ня дука й вялікі час існавання Аргкамітэту БНФ «Адраджэньне» і пашырэння ягоных ідэяў у асяроддзі нашага грамадства, а значыць — фармавання Фронту як шырокага грамадскага руху, не-не ды паўставалі пытаньні: "А чаму называецца "Фронт"? і "Супраць каго гэты Фронт?" Адказ можна збудавать у форме пытання: а можа Фронт дзеля чаго або за што? Бо, калі хаця б бегла прагледзець праграмныя дакументы БНФ, то можна пераканацца, што сябры Аргкамітэту і групаў падтрымкі ніякім чынам не засьведчылі свайго імкнення капаць акопы, будаваць бліндажы, ладзіць агнявыя "гнезды" ды вёсці прыцэльныя ці беглы агонь па нейкіх няшчасных, за штосьці неўпадабаных людзінах. Да таго ж у арсеналах БНФ няма і ніколі не было дубінак М-65, балончыкаў з рознага роду газамі і машынаў-вадамэтаў. Нам такое ня толькі не па кішэні, але, варта падкрэсьліць, усё гэта прычыць сутнасьці дэмакратычных працэсаў у грамадстве, прыняжае годнасьць чалавечай асобы. Тым больш, што такія заганнага зьместу працы ўжо былі ў нашай гісторыі. Ад іх краіна цяжка дыхае яшчэ і сёння. Прагрэсіўныя партыйныя, дзяржаўныя і грамадскія дзеячы асудзілі тыя "чорныя", "шэрыя" і усялякія іншыя гады, і БНФ яшчэ на пачатку свайго дзейнасьці выказаўся ў падтрымку гэтага асуджэньня, заангажаваў ідэю абнаўленьня грамадства за аснову свайго дзейнасьці.

Але чаму усё ж Фронт? Крыху гісторыі: "Народны фронт, форма аб'яднаньня шырокіх народных масаў для супольнай барацьбы супраць фашызму і вайны, за мір, дэмакратыю, сацыяльны прагрэс, нацыянальную незалежнасьць і задавальненьне жыццёвых патрэбаў" /Беларуская Савецкая Энцыклапедыя. Т. 7, с. 422/. Першыя Народныя Фронт створаны ў Францыі /1935/, а потым — у Іспаніі /1936/ і Чылі /1938/, былі накіраваныя супраць фашызму. У часе і пасля другой сусьветнай вайны Народныя Фронт у Балгарыі, Вугрыі, Чэхаславакіі, Польшчы, Югаславіі і іншых краінах адыгралі важную ролю ў перамозе народна-дэмакратычных і сацыялістычных рэвалюцый. Гістарычны вопыт, вялізны дасягненьні краін народнай дэмакратыі сьведчаць пра слушнасьць гэтай палітыкі, пра жыццёвую патрэбу ў стварэньні Народ-

ных Фронтаў дзеля пасьпяховага вырашэньня задачай барацьбы за нацыянальную незалежнасьць, дэмакратычныя свабоды і сацыялізм.

Сёньня БНФ уяўляецца, вобразна кажучы, агульным шэрагам людскае грамады ў часе сяброў. У адзіным памкненьні да супольнай мэты крочаць поруч і мерна сыплюць зерне ў сьвежую раллю беспартыйны і камуніст, вернік і няверучы, любы чалавек, у якой бы грамадскай арганізацыі фармальнага ці нефармальнага ладу ён не прымаў удзелу, кожны, каму рупіць засеяць агульнае поле, вырасьціць і сабраць ураджай. І так з году ў год, ад пакаленьня да пакаленьня. Толькі ў супольнай працы мы моцныя, бо яна дае магчымасьць глыбей паразумецца людзям і стварае падставы пераемнасьці паміж пакаленьнямі. Усё гэта разам — трывалы грунт жыццядзейнасьці нацыі.

Было б, зразумела, добра, каб сьвятое ішло пры ласкавым сонейку, пад лагоднымі павевамі ветрыку, каб ня шасталі па кустоў і абалал поля зласьліўцы, якім людская супольнасьць, дабрачынны агульны занятак замінае чыніць свае цёмныя справы, адхопліваць што лепшае ад сумеснага набытку. Выходзіць, усё ж ёсць і супраць каго скіравацца агульнанароднаму Фронту, бо з некага ж трэба спытаць за напластаньні экалагічных праблемаў /Салігорск, Палесьсе, Наваполацк, Чарнобыль.../, за пустыя прылаўкі пры што-квартальным перавыкананьні планаў, за эканоміку дэфіцыту. Дзе тыя мільярды нафтавых грошаў у замежвалюце?! Хто й чаму даў "разгуляцца дэмакратыі" 30 кастрычніка ў Менску, па якіх каналах натхняюцца падобныя, хіба толькі трохі цішэйшыя "разгульы" у ходзе выбарчае кампаніі /кінатэатр "Партызан" у Менску, тэлезавод у Віцебску, многія сходы "грамадскасьці" па жэсах.../? Пытаньні... Іх трэба ставіць, бо яны — дыягностыка хваробы. А лекаваць яе трэба супольна, фронтам. Вядома ж, агулам, грамадою зручней і хату будаваць, і поле засяваць, скарчаваць пні сухастойны, панішчышы пустазельле-кустоўе.

Ігар Чарняўскі, сябра Аргкамітэту "Адраджэньне".

ІНФАРМАЦЫЯ

ДА УВАГІ ГРУПАЎ ПАДТРЫМКІ Г.МЕНСКУ

Ніжэй падаем нумары тэлефонаў кансультаў ад Аргкамітэту па раёнах г.Менску:

ЗАВОДСКІ р-н:

Чарняўскі Міхась Міхайлавіч--х.46-43-15;

Чарняўскі Ігар Мефодзевіч--х.45-21-55.

ПАРТЫЗАНСКІ р-н:

Дракахруст Юры Аляксандравіч--х.64-47-40.

МАСКОЎСКІ р-н:

Купава Мікола Мікалаевіч--пр.31-32-59.

ФРУНЗЕНСКІ р-н:

Емельянаў Алесь Міхайлавіч--пр.36-99-72.

КАСТРЫЧНИЦКІ р-н:

Марачкін Аляксей Антонавіч--х.26-05-59.

САВЕЦКІ І ПЕРШАМАЙСКІ р-ны:

Сакалоў-Кубай Генадзь Генаравіч--

х.66-85-58;

Івашкевіч Віктар Антонавіч--х.66-58-87;

Тумаш Генадзь Зьмітравіч--х.63-24-10.

ЛЕНІНСКІ р-н:

Трусаў Алег Анатольевіч--х.49-70-30;

Садоўскі Пятро Вінцэнтавіч--х.48-36-49.

ЦЭНТРАЛЬНЫ р-н:

Шунейка Генадзь Фёдаравіч--х.32-00-83

/субота з 11⁰⁰ да 13⁰⁰/;

Пазыняк Зянон Станіслававіч--пр.39-48-93.